

2600163  
ИВАН ФИЛИПЧАК



ИВАНКО  
БЕРЛАДНИК

## ПРАЦІ ТОГО Ж АВТОРА

### а) повісти:

1. **Іван Филипчак** (і **Іван Зубенко**) **Княгиня Романова**, історична повість з XIII в. В-во „Ока“ Коломия 1927, ціна 2 зл.
2. **За Сян!** історична повість з X в. В-во „Ока“, Коломия 1928, ціна 1'50 зл.
3. **Сила волі**, повість з купецького життя. Львів-Жовква. В-во „Русалка“. 4 зл.
4. **За вчительським хлібом**, повість з життя молодої вчительки. Самбір 1932. В-во В. П. У. В. Ціна 2'50 зл.
5. **Кульчицький Герой Відня**. Історична повість з XVII в. Кульчиці шляхоцькі. Самбір 1933. Ціна 3 зл.
6. **Будівничий Держави**. Істор. повість з XII в. Вид. Філії Просвіти. Самбір 1935, ціна 1'65 зл.
7. **Іванко Берладник**. Істор. повість з XII в. В-во Філії Просвіти. Самбір 1936. Ціна 1'50 зл.
8. **Дмитро Детько**, істор. повість з XIV в. (віддано до друку).
9. **Бутвичі**, історична повість з XIV в. (готова до друку).
10. **Як бідні доробилися** (віддано до друку).

ІВАН ФИЛИПЧАК

*Ivanko Berladnik*  
ІВАНКО БЕРЛАДНИК

або

ПРОПАЩА СИЛА

історична повість з XII віку



#333

НАКЛАДОМ ФІЛІЇ Т-ВА «ПРОСВІТА» В САМБОРІ  
1936.

I 600163



Друкарня ОО. Василян у Жовкві

I.

Вечірнє сонце кидало своє останнє проміння на собор св. Богородиці. Воно вдиралося через отворене віконце у гробницю князя Володимирка, щоби в останнє попрощати великого будівничого Галицької Держави...

Учасники похорону почали розходитися з жалібного місця. Сунули звільна з ноги на ногу, оглядалися за себе, знову ставали. Між ними з'явилися дворецькі й почали роздавати милостиню — при чому всі дожидали молодого монарха князя Ярослава. Він вийшов останній зі своїми дружинниками з підземельної гробниці. Всі хотіли почути його слова, його запрошення на спільну трапезу, за душу його батька першого будівничого Галицької Держави.

Князь вийшов з підземелля блідий і перетомлений. Побачивши цілий дитинець заповнений народом, дав знак отрокам. Вони миттю розбіглися між зібраних і просили до княжої палати. Народ посунув лавою. Всі грідниці поволі заповнювалися гістьми. Дворецькі бояри вказували всім місця. На заставлених столах накладено у поливаних мисках вареної пшениці з маком та медом. Між мисками лежали здорові книші. На книшах горіли воскові свічечки, що плакали за помершим князем. На

кленових тарілках лежав сир, на букових сіль. Золотої та срібної посуду, на знак жалоби, не було.

В престольній гридниці на першому місці за-сіли оба владики з духовниками, дальше дружинники, дворецькі бояри, близькі приятелі помершого князя, за ними вся боярська знать. Вкінці заняли свої місця міщани й купці... Молодий князь в окруженні пажів засів на престолі. За приміром духовенства поклякали всі перед столами, відчитали півголосом молитви й відспівали »вічну пам'ять«.

Згодом в найбільшій мовчанці почали трапезувати.

Після скінченої трапези відмовлено ще раз молитву й відспівано знову вічну пам'ять, відтак зібрана старшина складала молодому князеві бажання та присягу на вірність. Дружинники, думні бояри, духовні, окружили золотокований стіл, що на нім стояв князь Ярослав, Подякувавши за бажання сказав князь до зібраної старшини промову, наче програму свого будучого князювання.

По всіх гридницях понеслися дзвінки слова молодого монарха: — Браття і Дружино!

З Божої волі, обняв я самодержавну владу над нашим славним Галицьким князівством, що його наш покійний Батько так гарно розбудував. Предвічний покликав його перед свій суд. Він там здасть рахунок зі своїх діл. Я, як його наслідник, заповідаю всім моїм підданам, що піду слідами мого Батька, та працюватиму над дальшою розбудовою нашої держави. Вона мусить бути сильна й багата! Вірю в це, що тільки сильна держава й багате громадянство, зможе опертися всім бурям і громам, які в неї не вдаряли би.

Мусимо наперед забезпечити границі нашої держави від полудневого сходу. Там мусимо твердо опертися о береги Чорного Моря. Мусимо завести лад у Малім Галичі й у мойому городі Берладі. Не стерплю цього, щоби там хто інший господарював і строїв собі другу державу в нашій державі. Мусимо закріпити всі наші почини при гирлі Дунаю, Дністра та Прута, щоби мати вільний приступ до моря, у далекий світ, щоби тільки наші кумбари<sup>1</sup> могли свобідно плавати, а всі інші платили нам мито. Відтак мусимо затворити ворота на Дунаю, щоби ніхто, без нашого дозволу не пхався у нашу хату.

— Славно! Славно! — закликали всі приявні. Князь говорив далше:

— Мусимо закріпити пять городів на Погорині. Я не погоджуся ніколи на відступлення їх комунєбудь.

— Славно! славно! — розлягалися ще могутніші голоси у всіх грідницях. Князь кланявся на всі сторони, а зібрані гучними оплесками виявляли свою радість.

— Найбільшу увагу зверну на помноження воєнної сили, і тоді будемо спокійно сидіти у Галичі, як наші залізні полки підіпруть Карпатські гори й загородять дорогу угорському королеві. Щойно тоді будуть нас сусіди шанувати. Бояри та смерди, що володіють землею, мусять звернути більшу увагу на оброблення нив, що лежать облогом, щоби добути більше хліба на продаж Ляхам, Чехам і Грекам, за що збагатимо нашу державу золотом, сріблом і дорогими парчами.

---

<sup>1</sup> Кораблі.

— Славно! славно! милостивий князю!

— Галицьке купецтво, продовжав князь, хай зараз береться до роботи і хай строїть кумбари й човна, щоби вивозити багатства нашого краю до сусідів Сяном, Дністром, Прутом. Провидіння Боже дало нам ці ріки, хай вони покрийться кумбарами як небо зорями, хай працюють на нас.

— Славно! славно! наш великий князю!

— Не стерплю у моїй державі жадного віроломства. Наперед наші залізні полки мусять зробити лад з берладським самозванцем, що сів на моїй волості й оголосив себе самостійним господарем у моїй державі.

— Славно! славно! хай живе князь Ярослав! — закликали усі приявні і відспівали князеві многая літа. Згодом зібрана старшина народу попрощала князя. Всі приявні приступали за чергою до золотокованого стола й цілували перстень на руці князя, в котрім була частина дерева, що на ньому помер Спаситель світа, а боярський хор безустанку співав многая літа.

З повагою й одушевленням покидали зібрані княжий терем, обеднані духово зо своїм самодержавним молодим правителем. По городі затримувалися Галичани гуртками, і довго гуторили про вдачу молодого князя, про його великий розум, та про його задуми на майбутнє.

Вони стали порівнювати молодого князя з покійним Володимирком і по різних заввагах набрали переконання, що молодий князь, буде далеко ніжніший до людей, як його батько. Він дасть більшу волю виговоритися, буде слухати ради старших боярів. Сподівалися великих змін на краще, леліяли



надії на майбутнє, вірили сильно в це, що під володінням молодого князя, краща доля жде всіх. Всі радувалися ясным сонічком, що зараз у перший день свого володіння так гарно зійшло над Галичем...

Упоєні надіями розходилися поволі зібрані бояри до своїх дворищ. Всіх обняв безжурний солодкий сон — бо за них думав молодий володар Галича.

На другий день рано, князь зайшов до своїх приказів,<sup>1</sup> де звелів думним дякам<sup>2</sup> виготовити грамоту до всіх намісників, посадників, тисяцьких і вирників<sup>3</sup> приготувати полки до воєнного походу на Берладь, на князя Івана Ростиславича, якому по вигнанні з Галича вдалося завоювати берладську округу й засісти там на престолі новоутвореного для себе князівства, відорваного недавно від галицької волости.

## II.

В Берладі<sup>4</sup> зійшло весело сонце і зразу стало пекти як вогнем... У збудованому на скору руку теремі-шатрі уставлено за східнім звичаєм високий престіл. На ньому засів князь Іванко Берладник. Окружився своїми дружинниками, що прибули з ним з під Галича до Берладі. Приютившись в новім князівстві, хотів Іванко показати всім підданім свою

<sup>1</sup> Канцелярій, департаментів.

<sup>2</sup> Міністрам.

<sup>3</sup> Урядовців.

<sup>4</sup> Берладь, місто на степах між Дунаєм а Прутом і Серетом.

тверду владу. Щоденно до обіду робив людям суд, після обіду гуляв на диких степових табунах, а вечером думав думу зі своїми дружинниками, відтак веселився і пирував з ними...

Підчас судів, стояли біля князя його вартові убрані в важкі шоломи, з довгими списами в руках з луками на плечах. Стояли німо й спокійно дивлячися хмарно в землю, або на нещасну жертву, яку вели перед князя на суд. Водили на суд торків, печенігів, половців, чорних клобуків, циганів, хозарів, вірмен, греків, болгар, українців. В Берладі зішлись наче всі язики від вавилонської вежі. Всі ждали справедливости, бо всі покривджені. Звичайно судили за крадіж, за грабежі, за розбої, за поривання дівчат. Князь в оточенні своїх думних боярів, судив як умів, часто коротко й гостро, а часто дуже поблажливо...

Довкола шатра-терему горіли великі костирі. Вогонь палахкотів весело, дим знимався високо вгору. Тут припікано довгу залізну штабу. У великій глиняній амфорі кипіла вода. Це було знаряддя до виконання справедливости. Довкола горючих костирів сиділа різноманітна товпа степової збиранини, чоловіків і жінок з малими дітьми. Одні докладали до вогня хворосту, інші сушилих степових ковилів, дехто припікав на вогні качани кукурудзи, дехто варив гречану кашу. Якийсь майже голий волоцюга вихопив якомусь торкові з вогня недопечений кукурудзяний малай<sup>1</sup> і почав тікати з добицею. Але власник малая погнав за злодієм, а зловивши його вдарив кілька разів по карку, відібрав

<sup>1</sup> Паляницю.

свою власність і копнув злодія так сильно, що цей упав, зарив носом, що викликало щиру радість у зібраних степових лінюхів. Веселість перемінювалася часом у галасливі крики так, що в отвертім теремі не можна було спокійно кінчити суду. Тоді з терему вибігали княжі отроки і нагаями били кого попало.

Того дня суджено половчан Рехмета і Азара за крадіж коней. Істець<sup>1</sup> представив своїх свідків-видоків, а обвинувачені своїх послухів<sup>2</sup>, однак князь Іванко, як суддя з думними боярами, не міг рішитися видати присуд. Справа була дуже замотана.

— Хай ідуть на божий суд! — крикнув боярин Васькович.

— Хай ідуть — закричали всі, та дивилися в лице Іванка, наче б хотіли вичитати в ньому, що він про це думає... Іванко всміхнувся, підніс руку в гору на знак згоди, відтак крикнув і собі: — Хай ідуть! —

— Хай ідуть! хай ідуть! хай ідуть! — кричали всі приявні.

Князь Іванко зійшов з престола, всі рушили на двір, треба було виконати присуд.

На дворі посідали всі на коні, звязали засу-дженим руки і так повязаних погнали над берег озера... Оба засуджені почали страшно ревіти, відтак просили, щоби розв'язали їх і не кидали разом повязаних у воду, а сорочки і ремені віддали жінкам. За тим промовляв також цей отрок, що вів повязаних. Він мав велику охоту бодай на одну

<sup>1</sup> Той, що обжаловував, шукав справедливости.

<sup>2</sup> Свідки обжалованого.

сорочку, а ще більшу охоту мав на вибиваний різними блискучими бляшками ремінь. Князь дозволив.

Станувши над берегом глибокого озера, ціла юрба степовиків, приглядалася залюбки цій езекуції. Засуджених роздягнуто насильно і серед великого плачу тручено з берегу у воду, де відразу пірнули на дно...

Приявні думали, що вони пропали. Однак Рехмет, як добрий пливак виринув в другому місці з глибини озера і плив собі спокійно в напрямі другого берега. Змучившись трохи, заложив руки під пахи, і так стоячи у воді відпочивав. Відтак кинувся знову на воду, плив спокійно то на хребті, то на боці в напрямі другого берега, що хвилини перемінював своє положення на воді, даліше плив навзнак, то на череві. Помагав собі раз руками, раз ногами, то ставав прямовісно на воді, поки не причалив до другого берега... Азар, як поринув у воду, так вже його й ніхто не бачив.

Приявні на березі судді князя Іванка з зацікавленням придивлялися виконанню кари... Чи побідить стихію, чи пропаде?... Коли побачили, що Рехмет добуває противний берег, крикнув боярин Васькович на ціле горло:

— Видно, що злодій! — покрав коні — бо свята вода не хоче його прийняти до свого лона, як прийняла невинного Азаря.

Судовий трибунал вернувся назад до Берладі, докінчувати присуди.

Хазара Сиз-Хатира засудили за розбій і підпал тримати в руці розпечене залізо, а якогось степовика Імек-Келя за пірвання молодой дівчини

і збезщечення її мусів вложити грішне тіло до киплячої води...

На другий день, князь Іванко приймав у себе мезамврійських<sup>1</sup> купців, що прийшли просити грамоти на свобідну торгівлю.

— Якто свобідну? — крикнув князь Іванко з пересердя вимахуючи їм нагаєм під носом.

— Ви гільтаї, деруни, кров з нас пете, лупите гроші за свій поганий крам, а нам не хочете мита заплатити?

Купці впали на коліна, і почали несміло молити князя вдаривши чолом об землю:

— Даруй нам, милостивий господарю, провини наші. Ми бідні торгівці, як можемо заробляємо — і на твій, княже, двір будемо памятати, даруй нам княже грамоту, щоби ми свобідно могли їздити по твоїй великій державі, а мито всюди заплатимо.

— Ов! — ви добрі платники — половину своїх товарів скриваєте, я вас добре гільтаї знаю. Розложіть свій весь товар, хай його побачу...

Купці почали чіхати голову, але раді-нераді, виняли з возів товар і поклали перед князя. Княжі отроки придивлялися з боку гарним грецьким виробам і заздрим оком поглядали на скляні предмети, на металеві жіночі прикраси, на срібні чарки, золоті ковтки, намиста. Князь з боярами оцінювали скільки брати мита на основі «Руської Правди», від тих цінностей. Купці почали проситися, плакати, божилися на всі святощі, що князь забагато бере мита, що вони мало-що зароблять. Після довгих торгів погодилися. Князь забравши гроші, дещо ку-

<sup>1</sup> З Болгарії.

пив від мезамврійців для свого двора й жінки, та казав своєму думному дякові виставити ось яку грамоту:

Оу имѣ wtца і Єна і сѣаго Дсха аминь  
 Язъ Иванко Ростіславичъ wtъ стола Галичского кнѣзь  
 Берладський свѣчсїс кспцемъ Миснѣрійскимъ, да не  
 платѣтъ мѣтъ оу градѣ нашѣмъ оу Маломъ оу Га-  
 личі наіскладъ, развѣ оу Берладѣ і с Теквчомъ и оу  
 градохъ нашѣхъ а на ісѣвось рознымъ товаромъ тѣ-  
 тошнымъ і оугорськимъ і рѣськимъ і чеськимъ а то  
 да платѣтъ ніколіжъ, развѣ оу Маломъ оу Галічі. Я  
 кажіть воевода. Я на томъ обѣтъ. Е лѣто отъ рож-  
 ства хѣа тісѣцїс і стѣ і пятьдєсѣать девѣать лѣтъ  
 мѣѣа маѣ к днѣ<sup>1</sup>

Купці заплативши князеві за грамоту, поклали свій товар на теліги. Під охороною наємних воїв продавали свій товар кілька тижнів в Берладі.

Після відїзду купців з Берладі, розійшлася по городі вістка, що мезамврійських купців напали в дорозі якісь розбишаки добре побили й ограбили...

### III.

Повіяв східній сухий вітер. На небі ні хмариночки. Сонце викотилося високо і пекло своїми горячими проміннями. Припікало. Море трав легенько хвилювало. Горячий воздух цілував своїми розпеченими губами високі ковилі. Вони боронилися перед жаром сонця, як могли. Висилали останній припас води зі своїх цибулькуватих корінців укритих глибоко в розпеченій землі, різноманітним своїм цві-

<sup>1</sup> Оригінал перепечатаний з історії України - Руси М. Грушевського. Том II. стор. 365.

там, щоби охоронити їх перед спекою, перед загибллю. Важка жара доскулювала також людям. Вони ховалися перед нею по шатрах. Дехто накривав голову великими лопухами, де хто обв'язував шматками. Берладники не могли ставати до ніякої роботи, сідали, де попало на землі, розпечений воздух зафірав віддих, томив. Всі чекали вечора, прохолоди, щоби легше відітхнути...

В княжім теремі також спокій. Цілий день не судили нікого. Всі замовкли, розбіглися, князя лишили самого. В гарячій спеці князь задумався і легко здрімнувся, заснув. Йому приснився Володимирко, що збирає полки на нього, щоби відібрати йому Берладь. Порушив всіх боярів, збирає велику силу воїв, зробив перегляд, але якось несподівано підчас перегляду, кінь під ним спотикнувся, князь Володимирко впав з коня і сильно потовкся... Іванко пробудився. Отроки донесли йому, що якісь купці з Галича їдуть до Царгороду за крамом, хочуть бачитися з князем і йому щось важного розказати.

Іванко казав купцям прийти. Коли станули перед князем, Іванко пізнав між ними двох відданих собі людей Никиту Ісаковича і Пахома Сидаревича, інших не пізнавав...

Купці розказали йому про несподівану смерть Володимирка, про його похорон і вкняження Ярослава. Вістка ця зробила на Іванка сильне вражіння, казав купців погостити й обіцяв їх товар звільнити від мита там і з поворотом. По відході купців князь глибоко задумався... Після якогось часу плеснув у долоні.

З'явився отрок.



— Прикличеш начальника воїв Яр-Бусовича.

— Твоя воля, милостивий князю.

Отрок склонився у пояс і вийшов.

За хвилю увійшов начальник Яр-Бусович.

Князь піднявся живо з лави, приступив до свого вожда і крикнув голосно:

— Знаєш що?

— Щож такого, Ваша Милосте?

— Володимирко помер!

— Що я чую?

— Так — помер нагло!.. Сьогодні донесли мені купці з Галича... Розказували, що це кара Божа за зломання хресного цілування, якого не додержав великому князеві й угорському королеві...

— Щож більше, Ваша Милосте?

— Казали — що нечемно прийняв посла великого князя, в справі віддання погоринських городів, на що у Перемишлі присяг... Посол відїхав з нічим, а навіть його на княжім дворі не погостили й не дали підводи! Це просто стид, і нечемно... Половці так не зробили б...

— Що ще розказували, милостивий князю?

— Розказували, що Володимирко відтак пішов до церкви на вечірню, відспівав її і на порозі церкви скінчив життя...

— Це справді кара Божа! За твою княже кривду!

— Так! Видно, що це кара Божа за мене!

Так йому Бог заплатив за мене!

— Так! — Тепер на тебе княже черга, засісти на галицькім столі. Тобі це з роду, по старшинству належиться.

— І я так думаю. Цю дитину Ярослава, змушу



тікати з Галича... Ще поганіше буде тікати як  
я колись...

— Що? Тікати? Ми його мечами розсічемо!

Я — його живого з Галича не випущу. Золотокованій мусить бути твій, княже! Мусить! Мусить! Це я говорю, я, Яр-Бусович... Але мусимо княже, зібрати три тисячі воїв, бо з двома нема що пускатися на Галич.

— Зібрати, то збереться, але чим його оплатити? Чим? чим? — як у княжій касі пуста.

— Заплатити, то заплатиться — коли б тільки зібрати щось доброго, бадьорого, а не якогобудь степового сміття, а заплата, це маловажна річ.

— Як маловажна річ? А звідки ж візьмемо гроша?

— Як то звідки? Це не така тяжка справа, от послухай, милостивий княже: В цих днях будуть вертати з Царгорода галицькі кумбари... Чи знаєш княже, що це значить?

— Ну — шож такого, що знаю. Але чи вдасться нам така штука?

— Мусить вдатися, в тім моя голова Яр-Бусовича! Ти, милостивий княже, також галицький князь, бо сидів на золотокованім столі, і знову на нім засядеш. Тому, ці кумбари твої, вони тобі належать, — ті скарби, які везуть до Галича, це добро твоє. Ти, як галицький князь, тут собі їх відбереш, замість у Галичі...

— Щаслива твоя думка Яр-Бусовичу, мій дорогий начальнику. Щоби тобі поталанило завершити задумане так зручно діло. Я тебе озолочу дорогий, Яр-Бусовичу, як це вдасться...

— Чомуж би не мало вдатися... Засядемо з нашими воями в очеретах, біля Малого Галича... От і буде чим заплатити воїв...

— Ха! ха! ха! як бачу, то ти Яр-Бусовичу ще великим героєм станеш... Про тебе наші бандуристи складатимуть билини, як колись в давнині склали про Дюка і Чурила,<sup>1</sup> або про Володимира Святого, про Олега Віщого...

— Про це пізніше поговоримо, мій дорогий княже, а тепер берімся за діло. Я беру собі цілий полк воїв в 300 людей і їдемо в дорогу. Поживи не думаю цілком брати з собою. У Малім Галичі риби доволі, хліба у сипницях також, а солодоців доставлять нам кумбари...

— Ха! ха! ха! Знаменитий твій плян, мій дорогий начальнику, я тебе озолочу, як вернемо щасливо до дому. На одно, прошу тебе, уважай, щоби усіх солодоців вої не розібрали, бо ці степові хижаки великі ласуни, вони на солодоці люблять полювати. З Богом, мій дорогий, завтра скоро світ, жду тебе перед теремом, а тепер мушу піти сказати це все моїй княгині, щоби зажурену жінку потішити. Вона не може привикнути до тих степів і вічно тужить за своєю Лемківщиною... Жаль мені бідної жінки, треба її потішити...

— Або знаєш що, мій дорогий начальнику, — сказав перегодом — Іванко. Підемо оба до неї, я тебе дуже прошу, бо пригадую собі ще із Звенигорода, як твої слова як бальсам успокоювали її душу.

— Добре, княже, підемо.

---

<sup>1</sup>) Герої в билинах.

## IV.

На другий день вранці, перед сходом сонця, три сотні воїв виїхало тихцем з Берладу і подалися на полудне в широкі степи. Коні грязли по коліна в степових ковилах. З часом трава ставала щораз вища, коні западали щораз більше в травах. Небаром показалися високі степові будяки, що сягали коням по шию. Накінці їздці сховалися цілком у степових бурянах, в яких бродили добру годину. Помучені й погріті коні почали фьоркати. Доперва зі сходом сонця виїхали з тих бурянів на піскувату горбовину, порослу ріденькою травою. Тут їздці й коні трохи припочили. Сонце почало підноситися з моря і кинуло перші снопи теплого проміння на темносині води тихого Дунаю, озолотило Малий Галич.

На широкорозлитих водах, від раннього ранку працювало кількадесять галицьких рибалок. Одні ловили в очеретах рибу, другі вимітали її з човнів у великі бочки, що стояли на берегах, та весело співали. Гомін тужливих пісень розходився широко й далеко по буйних очеретах та тихо розлитих водах.

Втім, як грім з ясного неба, несподівано кинувся полк зоружених воїв на спокійних рибалок, розігнав їх і побив, повідбирав човни. Частина берладників посідала на човни і скрилася в очеретах Дунаю, друга частина позлізала з коней і скрилася на березі у лозах. Коней пущено на пашу. Бідні рибалки розбіглися по всіх усюдах...

Біля полудня показалися на овиді дві величаві кумбари, окружені меншими баржами, що пряму-

вали до пристані у Малім Галичі. Несподівано виринули з очеретів на рибальських човнах Іванкові вої з усіх сторін оточили кумбари, та засипали залогу стрілами з луків. Залога стала відстрілюватися. Бій ведено з завзяттям з обох сторін, а закінчено його під вечір побідою Іванкових Берладників. Берладники скочили на кораблі, добивали ранених варягів, що ще боронили кораблів, опанували їх і почали збирати на свої човни весь загарбаний товар.

Цілу ніч при блеску місяця, відвозили берладники награблені скарби до свого Берладу, вкінці порозбивали і потопили кумбари.

Між пограбленими речами була велика скількість дорогоцінної парчі, срібла, золота, багато алябастрової посуду, кільканадцять бочок грецьких вин, та величезна скількість полудневих овочів, дактилів, фіг, помаранчів, гранатів. В скірянім міху везено до Галича золоту і срібну монету з погруддям князя Володимирка, за подільську пшеницю, та дорогоцінні куни...

Іванко обловився гаразд, затирав руки з радості. Він став тепер багатирем з бідного степового ватажка, що недавно тікав з Галича.

Частину добичі, розділив Іванко між своїх воїв за їхню очайдушну працю, а решту сховав на вивинування нових полків на Ярослава... на Галич...

На пам'ятку цієї військової добичі, князь Іванко справив своїм берладникам великий бенкет, та запросив мешканців своєї столиці. До княжого терему покликано кобзарів і княжий дитинець гудів від звуків їх струн і їх співу. В цей спосіб давали знати населенню цього дивного степового города, що ніколи не був обведений ні валами ні мурами, що

князь просить до себе на забаву. На обширнім майдані коло княжого шатра-замку уставлено бочки з загарбаним вином і полудневими ласощами. Біля бочок на полотняних веретах, а то й на голій землі накладено цілі гори пшеничних коржів і кукурудзяних малаїв, та полбових<sup>1</sup> чуреків<sup>2</sup>. На возах і скрипячих мажах половецьких телігах, лежали цілі стирти мелонів, кавунів, їдальних динь, винограду та других полудневих овочів. Всіх статків стерегли зоружені вої, помимо цього, тут і там удавалося степовикам дещо потягнути з возів. Кожний з прибувших приступав за чергою перед княжий терем випивав глиняний глечик розведеного у воді грецького вина, діставав по кілька коржиків та малаїв. Відтак роздавано людям дині, кавуни тощо. При тім княжі отроки стояли з нагаями, били по плечах, хто настирливо пхався, або хто сам собі стягав з воза. Такому діставалося нагаїв доволі. Накормлені відходили гуляти по майдані, дехто співав, дехто танцював при грі розбитих шездар. Що хвиля приходили інші, часами пхалися ті самі по раз другий і третій, щоби знову щось з воза дістати, або самому стягнути.

Князь Іванко в оточенні своїх старшин забавлявся у своїм шатрі-теремі. Через отворені широкі ворота придивлявся забаві своїх «горожан», між яких від часу до часу виходив і кинув то пригорщу горіхів, то жмінку дактилів. Люди збігалися на кинені ласощі, один одного потручував, іноді бралися за чуби, кожний хотів більше здобути для

<sup>1</sup> Род збіжжя, похожий на пшеницю та ячмінь.

<sup>2</sup> Паланиця.

себе, не раз доходило до бійки. Князь Іванко тішився цією дикою забавою своїх підданих. Ця широка забава тривала кілька днів, звичайно так довго, як довго ставало вина й ласощів, почім народ розходився до своїх шатер. Часами лягав коло княжого терему, і ждав знову на подібну нагоду. Дехто приходив до княжих повірників і розказував їм, які то купці тягнуть степами, де, в котрі сторони їдуть, чи добре зоружені чи ні, на котрих можна було б напасти, хто з них що везе, чи оплатилася би така робота, чи ні, і так сходив їм день попри дні — безжурно. — Всі думали про повний шлунок...

## V.

При кінці цієї степової забави, з'явився в Берладі посол від великого князя з Київa. Їхав на білому коні, у оточенні двох отроків. Один з них тримав в руках білу розпростерту хоругву, другий тримав перед собою обнажений меч і кричав на ціле горло:

— Посол від великого князя! Посол їде! Посол, розступіться, давайте дорогу, посол їде! посол!

Люди уступали місця, розбігалися на всі сторони, другі юрбою йшли за послом, цікавилися, що буде знову. Пхалися за посольством до княжого терему так настирливо, що княжі отроки мусили їх розганяти нагаями.

Станувши перед князем Іванком посол Вячеслав Антимович розповів про смерть князя Володимирка і про вкняження молодого Ярослава...

— Про це все я знаю, — зазначив скоро Іванко.

— Великий князь виповів Ярославові війну ізза погоринських городів, збирає всіх підручних князів і кличе тебе княже з твоїми славними степовими полками на поміч...

— А! Як так, то добре — я тішуся дуже, що великий князь про мене не забув. Я послушний великому князеві, як батькові, і дам приказ своїм воїначальникам, щоби найскорше зібрали полки і вирушимо в похід... При тім я хочу знати, де ми з полками стрінемося...

— Я думаю, що в найблищих днях великий князь виїде з Київа, бо коли я тут їхав, київські вої почали збиратися в дорогу. Великий князь дав мені приказ, щоби твої, княже, полки розложилися табором біля погоринських городів, між горішнім Случем, а Богом.

— Станеться так, як великий князь каже, до двох тижнів будуть мої степовики в дорозі, — відповів князь Іванко, — тимбільше, що цей похід на Ярослава лежить також на моїм серці.

— Так, милостивий князю, так говорить й великий князь.

— Тепер розгостишся у мене после і відпичнеш після так тяжкої дороги на наших степах.

— Це правда — відповів посол, — найтрудніша річ добути води до пиття на степах. Ми мусіли ссати біла степових бурянів, щоби бодай трохи заспокоїти страшну жажду... Здавалося що погинемо на ваших степах, княже.

— За це буде вам тепер смакувати вода з мого колодязю. — Це сказавши, казав принести води і грецьких вин, та різних полудневих овочів.

Погостивши київське посольство, князь Іванко

нарядив його на дорогу припасом води і полудневих овочів та відправив до дому.

Після від'їзду київського посла, князь Іванко подався до гридниці своєї дружини княгині Горислави, щоби потішити її новиною. Князь взяв з собою воєводу Яр-Бусовича, бо переконався, що його слова заспокоюють і розвеселяють княгиню.

— Здорова була, моя дорога княгине!

— Здорова, княже й мужу мій! — ах! бачу і чесного нашого воєводу — вітаю вас, вітаю щиро, воєводу наш — заговорила веселіше княгиня. — Якуж добру новину приносите мені скитальниці й затворниці — додала княгиня.

Воєвода Яр-Бусович склонився в пояс перед княгинєю і заговорив весело.

— Покищо, ми всі скитальці, але у своїй вітчизні, не треба банувати княгине, але дивитися мужно й сміло в будучність, яка перед вами великоможна княгине засяє, і прикрасить вас діядемом в Галичі як св. Ольгу в Києві..... Княгиня засміялася і подала лициреві руку, а воєвода щиро її поцілував. Княгиня порожевіла від цих слів, по Яр-Бусовичі перейшло легеньке схвилювання.

— Слаба надія, воєводу наш дорогий.

— Велика надія княгине, на мій погляд — як раз відправили ми київського посла, що до нас за поміччю приїхав.

— Бачила я його через вікно. Його поява наробила трохи руху у тім дикім Берладі.

— Так, княгине, видно що й наш Берладь приходить до значіння, якого в давнині не мав, і ніхто з ним не рахувався.

— Не перечу, однак все таки життя у таким



Берладі, якось дико представляється, до чого треба звикнути. Ні тут храмів божих, ні тут лицарських звичаїв, немає наладженого життя міщанського, ні купецького. Тут і дитину тяжко виховати, бо ніде доброго поведення з других дітей не побачить. Ні до кого тут поїхати ні з ким поговорити, сиджу як затворниця, бо й тяжко де вийти — нема для мене тут нікого, одинока розрада ця моя дитинка.

— Це правда княгине, бо й майбутність кожної людини велика загадка — а допуст Божий зносити мусимо в ім'я правди, за яку боремося. Я маю велику надію, що це скитальче життя наше небаром скінчиться, чого доказом посольство від великого князя.

— Про що просить векикий князь, розкажуть.

— Іде війною на Галич, що мені правно належить, — докинув Іванко.

— Правда, що так, але тобі його не верне, зрештою Галич ще не в його руці — а в руці Ярослава, додала княгиня.

— Чогож жадає великий князь?

— Жадає помочі моїх полків, додав Іванко.

— Ах! помочі наших полків — зітхнула княгиня. Я боюся, що ця війна розлучить знову мене з тобою, княже й господине мій... Я передбачую знову своє горе й нашої дитини, нашого найдорозшого Ростика... Придивися на його спокійне личко, як спить безжурно у колысочці, не передбачує біднятко, що над нього надтягають чорні хмари, які щасливу його долю розвіяти можуть, що не буде знову де голову склонити, як вже нераз у своїому молоденькому житті не мав... І щож ти відповів послам?

— Відповів це, що мусів — те що я зі своїми полководцями постановив.

— Щоби піти з поміччю, додав Яр-Бусович, бо великий князь ізза погоринських городів воює, а також ізза Галича...

— Так! ізза Галича, — додав Іванко, — я мушу слухати великого князя як батька, бо він і мене до своєї великої родини прийняв, до родини всіх українських князів, і наше берладське князівство, яке ми утворили, признав великий князь, і до нас послів прислав, щоби ми йшли з поміччю...

— Так, великоможна княгине, поміч мусимо дати і то всіми нашими силами, щоби при тій спосібності загорнути чимскорше Галич, котрий по праву старшинства вам княгине належиться.

— Так, княже і мужу мій, Галич тобі правно належиться, але ще раз кажу, що він не у твоїх руках, ані в руках великого князя. Я бачу, що ця війна накоїть мені й нашій дитинці знову багато лиха, і я бачу себе знову скитальницею, безпритуною, бездомною людиною, гірше лісної звірини, бо й звірина у лісі має свою нору...

— Ні — великоможна княгине... ти вже більше горювати не будеш!.. Я даю лицарське слово чести, що доложу всіх сил життя мого, щоби найскорше я побачив тебе біля твого мужа на золотокванім престолі. — Присягаю на мій меч!..

— І я так кажу, що після тієї останньої війни ти станеш окрасою золотокваного стола, на котрім обое засядемо в Галичі — додав князь.

— Я, як жінка не мішаюся у лицарські діла, і повинуюся тобі, господине і княже мій. Щоденно прошу Бога, щоби тобі дав сили і витривалости

докінчити раз почате діло, і тобі чесний воєвода, лицарю великий, уділив здоровля й сили помагати моєму чоловікові, а твому князеві в його замірах.

Але, я передбачую, що й ця війна не принесе мені нічого доброго, що я дальше буду скитатися як і після виїзду із Звенигорода, нашого дідицтва. Де я діюся на час тієї війни — не знаю, бо тут у Берладі, неупорядкованім ще городі, в цім гнізді степових розбишак, а не остану.

— Я тебе, моя люба дружино, тут не оставлю. Я тебе з нашою найдорожчою дитинкою вивезу у безпечне місце, достойне твоєї особи, а це на двір великого князя у Київ.

Княгиня задумалася на хвилину, відтак сказала:

— Скорше виберу жіночий монастир у Києві, як двір великого князя... В монастирі скорше успокою своє горе, котрим наповнена душа моя. Найприємніше булоби мені на Лемківщині у моїх батьків, де я за молоду бавилася і виросла... А тут —?, стрічає мене одно горе по другім, бо тут всюди отверті степи, ніде захисту немає, як між горами на моїй Лемківщині. Відішли мене, княже, до моєї рідні до Вулича...

— Якже тебе тепер до Вулича відсилати з дитинкою? Цеж земля у волостях мого ворога Ярослава, по дорозі попасти можеш в його руки, і що тоді буде? Як добудемо Галич, засядеш на золотокованім столі, тоді поїдеш побачити свої лемківські гори, де ти виховалася. Тоді станеш окрасою Лемків, славою тих гір, від яких тебе названо Гориславою, а не від горя яке тебе, хвилево стрінуло...

Княгиня заплакала...

Яр-Бусович сидів як на розжарених вуглях...

Його душа горіла жаждою помочі нещасній княгині, котрої судьба не від нині не була йому байдужа. Його лицарська честь горіла жадою побіди, щоби лише княгині допомогти, щоби посадити її на найвищим шаблі слави і запевнити спокій до смерти.

Як княгиня успокоїлася, відізався Яр-Бусович:

— Милостива княгине. І в київськiм монастирi св. Ольги не дуже то безпечний захист для тебе, бо на Київ часто нападають так свої, як чужі степові племена, а всі, для наживи. — Я радив би краще й безпечніше схоронитися тобі до Бакоти, де на недоступній скелі стоїть від давного часу жіночий монастир, якого ніяка ворожа сила ніколи не здобула. Я підоймуся, поки вирушимо на поміч великому князеві, забезпечити тебе в Бакоті такою силою видимих і невидимих воїв, що там безпечно до кінця війни можеш перебувати, якщо господар твій на це згодиться.

— Під опіку твою віддаю з повним довірям мій вайдорожий скарб, дружину й дитину — відповів князь Іванко.

## VI.

В Берладі великий рух. З усіх сторін прибувають майже щоденно вої за воями. Воїначальники уставляють їх у зводи і віддають своїм старшинам, що заправляють їх у стрілянні з луків, інші вчать володіти мечами. Князь Іванко спішився, приготував на дорогу полкам поживу, доглядав доставців. Княгиня Горислава казала пакувати на княжу телігу найконечніші до подорожі речі. Була у веселому настрою духа. Сама не знала чому. Вона

тішилася, що поїде з Берладі, що не остане в тому небезпечному гнізді степових розбишак і хоч з чоловіком розлучиться, не знати на як довгий час, однак не журилася тепер тим, навпаки чогось тішилася. Вона вдоволена була, що поїде в таке безпечне місце, якого ще ніхто ніколи не здобув, ще безпечніше як саніцький замок. Вона сіла на княжу телігу, застелену золотом тканиною парчою. На руках у неї дитина. Біля неї усадовилася пістунка її дитини, а разом в одній особі зоста,<sup>1)</sup> що пильнувала всіх подорожніх клунків. Княгині якби камінь впав з серця, сама не знала чому. Телігу оточила чета княжих отроків. На чолі чети їхав на білому коні перший воєначальник її мужа, що спас йому життя під Галичем, перший його дорадник і приятель, розумний муж і чесний лицар. Під його опікою княгиня їхала б на край світа і була певна, що не грозить їй ніяка небезпека, бо над її життям і життям дитини чуває Яр-Бусович...

День був гарний, як теліга з княгинею рушила в дорогу. Сонце пекло від кількох днів немилосердно. На небі ні одної хмариночки. Розпечений воздух гладив своїми гарячими крилами лице княгині. Теліга посувалася поволі по гарячих пісках. Щойно як вїхали в царство степових бурянів, колеса почули сильніший ґрунт під собою, їхали легше по верху землі, коні ломили своїми копитами по сохлі буряни, з котрих стріпували порох, який уносився туманами у воздух тамував віддих отрокам, що їхали за телігою. Яр-Бусович що хвилини оглядався на захід, чи не побачить на небі якої доще-

---

<sup>1)</sup> дама двора.

вої хмари. Але вони десь поховалися, наче би стидалися ставати до боротьби з ясними проміннями сонця...

Княгиня від часу до часу перехилиювалася на бік теліги, і закривала руками личко дитини, як порох надто підносився в гору і пхався подорожнім до очей. Яр-Бусович вибігав тоді конем наперед, і шукав місця, де твердший ґрунт під ногами. Там спрямував чету, щоби княгиня могла їхати чистішим воздухом. Завважала це княгиня, а почуття подяки зявлялося на погідному личку і великих чорних очах княгині.

— Алеж пісок, пісок, пхається до нас всіми уцілллями — заговорила княгиня з легенькою усмішкою до начальника.

— Так, милостива княгине, такий ми час вибрали до подорожі. Якби так дощик бодай на годинку покропив нас, булоби цілком приємно по тих степах їхати — а так — не видно його, на заході так чисте небо, як і на сході сонця.

— А коли добемося до Бакоти, начальнику добрий? — заговорила ласкаво княгиня.

— На другий день під вечір станемо якраз під мурами Бакоти.

— Ах! Господи! то так далеко.

— Так, дорога княгине, щож зробити, треба перетерпіти. Терпен, спасен. — Я думаю, що це вже останнє твоє терпіння, княгине. За це буде тобі колись солодко сидіти на престолі в Галичі, як такими терпіннями оплатиш майбутні розкоші...

— Не дуже я вірю в ті обіцяні розкоші. Я до терпінь вже звикла, досить їх мала в житті, але за що моя дитинка так терпить, від часу, коли на

світ прийшла, пробі, не знаю! — і подивилася ласкаво на свого опікуна.

— У всім воля Божа, княгине, на щось нас Бог досвідчає... Думаю, що на це, щоби ми не давалися біді, бодро зносили всі удари судьби й дякували Всевишньому за це, що є, а просили о кращу долю — а головно о здоровля, щоби всю біду можна перетерпіти.

— Я щоденно прошу Бога тільки о здоровля для себе і для чоловіка, щоби ми це нещастя перенести могли, і маю велику надію, що нас Всевишній помилує...

— Певно, що помилує, він же нам усім Господар — сказав Яр-Бусович і так поглянув на княгиню, наче би хотів її дальші думки укриті на дні її душі збагнути... — А може тобі княгине пити хочеться, може в горлі засохло?

— Певно, що так, але нам всім засохло в горлі.

Яр-Бусович сягнув до свого набедреника і витягнувши кілька дактилів подав княгині. Княгиня всміхнулася ласкаво, і сказала: — Спасибі тобі, начальнику наш добрий, але зоста має у своїх клунках все для нас потрібне на дорогу. Я сама не буду їсти тоді, жажда всіх нас томить. Дякую тобі за твою щирю опіку.

Якраз збудилася дитинка на руках матері, і почала плакати.

— От як раз цьому малому лицарикові від плачу треба дати цього дактиля, щоби втихомирився — сказала зоста до Яр-Бусовича. Малому наслідникові берладського стола подано дактиля до губи і він зараз заспокоївся.

Їхали так поволі дальше серед величезної спе-

ки. Яр-Бусович, як міг, бавив княгиню. Коли уважав що теліга грязне у пісках, вибігав зараз наперед і шукав твердшого ґрунту, спрямовував цілу чету на ліпшу дорогу, відтак вертав до княгині і їхав біля неї, бавив і потішав, як пристало на чесного лицаря, щоби злегчити цю тяжку переправу.

Під вечір жара трохи устала, потягнув західній вітрець. Начальник метнувся тут і там по степу, і найшов в одному місці маленький струмочок, що ледво слезив по гарячих пісках. Метнувся далше і найшов невеличке жерельце, до котрого спрямовував цілу чету на відпочинок, по цілоденних трудах. Тут перемучені подорожні відпочали, відпочала княгиня, покріпилися всі і рушили в дальшу дорогу. Одноманітний скрип теліги, заколивав до сну княгиню, зосту й дитину, і так на півсонно їхала чета далше. За якийсь час побачив начальник, що й отрокам збирається на сон, приказав легенько стати. Отроки повідпрягали коні, пустили на пашу, а самі поклялися на короткий відпочинок. Воїначальник поставив при конях одного отрока, а сам станув біля сонних на возі жінок. Слідив уважно по цілій околиці, від часу до часу вдивлявся в прегарне лице княгині, та думав думу...

Йому пригадалися молоді літа, як на рідній Лемківщині бавився як дитина з маленькою Гориславою, нині берладською княгинею. Пригадав собі часи нападу мадярів на Вулич, як пірвали Гориславу на коня, і як він з князем Іванком врятував її від ганьби.

На світанку пробудилися всі, й після короткої ранньої поживи поїхали в дальшу дорогу. Під вечір прибули до Бакоти.



Яр-Бусович віддав княгиню під опіку монахинь, а зложивши на її руку гарячий поцілунок, відїхав блискавкою до Берладі виряджувати Іванкові полки, щоби чимскорше посадити княгиню Гориславу на золотокованім столі.

Протягом двох неділь Іванкові полки вирушили в напрямі города Кучельмина, щоби найскорше получитися з полками великого князя. Не доходячи до города Кучельмина воевода Яр Бусович розділив полки на дві частині. Одна під проводом князя Іванка перейшла Дністер і подалася на північ, друга під проводом воеводи Яр-Бусовича відїхала трохи на захід, щоби біля города Коломиї зайти на зади Ярославих полків.

## VII.

Князь Ярослав засївши на золотокованім столі, розпочав живу й кипучу діяльність в дальшій розбудові держави.

Менше говіркий від свого батька, а більше обережний, передумував на самоті кожную державну справу, що її мав перевести в діло. Перед боярською радою виступав з нею щойно тоді, як переконався, що річ цілком дозріла й довше з нею зволікати не можна.

На раді замість відповіді, давав боярам питання. Бояри довго ломили собі свої посивілі голови над питаннями, які князь так зручно завдавав, що нерозуміли у своїх синіх жупанах, поки найшли відповідь таку, до якої прямував князь.

Одного разу на засіданні боярської думи запитав князь боярів:

— Чим наша земля пахне?

Бояри думали, й довго не могли відповісти... За хвилину відозвався боярин Судомирич: Земля наша пахне на весні квітами...

— Так, пахне квітами — а щож ми за користь маємо з того, що вона пахне квітами?

— Нюхаємо, і це справляє нам приємність, відповів боярин...

— Правда сказав князь. Але я думаю, що тої приємности булоби за мало. Нам квіти приносять далеко більше користи без запаху.

— Квіти зїдає худоба, а з худоби маємо м'ясо й молоко.

— І масло, і сир — відповіло кількох боярів на раз.

— Так, мої дорогі, маємо масло і сир. А ще яка користь з квітів...

В GRIDНИЦІ, настало загальне мовчання — зробилося так тихо, що чути було маленьку пчїлку, що влетїла отвореним вікном, і літаючи брєніла, по над головами задуманих боярів, а одного мало не вжалила в нїс. Боярин почав відганятися руками, перед напастливою мушкою... Князь засміявся і тягнув розмову дальше.

— От бачите, та маленька мушка, перед котрою ви заслонювали своє лице, вона працює для нас, і вона робить нашу землю славною, що наша земля пахне нам і чужим народам.

— Ага! вже знаємо, — відозвалося кількох боярів. — Земля наша пахне медом.

— Так, так, добре вгадали. Земля наша пахне медом, за котрим до нас заїзджають купці з цілого світа за нашим пахучим медом.

— Ну, а чим ще пахне наша земля? — запитав дальше Ярослав.

Бояри почали думати, в гридниці настала загальна тишина..

Князь хотів допомогти боярам і запитав дальше.

— А чи можна сам мід їсти? З чим найліпше смакує мід?

— З хлібом — відповів боярин Залуквич.

— А з яким хлібом?

— З пшеничним, відповіли всі.

— Аж, бачите, найліпший мід з пшеничним хлібом, тому наша земля пахне також пшеницею, що найбільше вдається на подільських ланах. Такої пахучої пшениці ніде в світі нема, тому до нас приїзджають люди аж з Греції, за нашою пшеницею, що її відпродають відтак Франкам і другим народам, і на нашій пшениці заробляють гроші. Пам'ятайте, що наша земля пахне медом і пшеницею.

З часом бояри самі шукали стрічі з князем, щоби з ним поговорити, та дечого навчитися, бо переконалися, що в цілій державі нема мудрішого чоловіка, як князь.

— Наш князь такий мудрий, як цар Соломон, говорили до себе бояри, як виходили з ради.

— Оо! це правда, як цар Соломон.

— А я кажу, що він мудріший за Соломона, в його голові стільки мудрости, що він наперед знає, що буде... Дивний чоловік...

— Правда, що дивний чоловік. Кажуть люди, що він наперед угадає, чи буде війна і з ким.

— Диво! диво!

— А з відки він це знає?

— Кажуть, що зі святих книг!

— Та як з книг може знати? Та в святих книгах написано тільки це, що було, а цього нема що буде, за винятком про страшний суд, про небо й пекло.

— Ну добре, ваша правда, боярине Миколо, але скажіть мені, як він може знати те, що колись буде? Він так усе гарно виведе, що чоловік повірити мусить, що так буде, як він говорить, а не інакше, і завжди сповняться його слова.

— То так знаєте, боярине Петре. Йому вже Бог дав такий талан, такий розум, що потрапить виміркувати все, що буде.

— Гм — алеж бо то розум у нього розум... Не дармо оповідають про нього, що він аж у Царгороді вчився на імператорському дворі, між найбільшими філософами.

— А я вам кажу, вмшався до розмови боярин Онуфрій Залуквич, що нашому князеві дав Господь Бог три змисли більше як нам всім смертним людям...

— Цього, я вже не розумію. Як це може бути, щоби йому Бог дав три змисли більше, як нам усім людям. Всі ми маємо зір, слух, нюх, смак, чуття, і він так само. Та якіж він має три змисли більше, деж вони?

— Ха! ха! ха! засміявся боярин Онуфрій, а деж я говорю про такі прості змисли, я не про це. От мусите знати, що кожна людина на світі має крім тих простих змислів, про які ви казали, ще п'ять вищих змислів, або премудростей як «смотрініє», «пониманіє», «сужденіє», «розумініє» і «знаніє»; а він наш князь, має ще три змисли більше як: «розмишляніє», «розсужденіє» і «заклучаніє». Тому його деякі мудрі люди прозвали «Осмомислом»,

за це, що він всьому на світі найліпший лад виведе, так якби мав вісім змислів. Так йому Бог дав. Кажуть, що й небіщик Володимирко без нього нічого сам не зробив, а його завжди радився.

— Небіщик, дай йому Боже царство небесне, розумний чоловік був, нема що казати, проворний, перебіглий, хитрий, як не на право, то на ліво пішов, як не добрим словом, то палицею взяв, а за всіди на своїм поставив. А цей бачу, своїм розумом так все гарно виведе, що подивляти треба як кожна річ, про яку задумає, сама йому в руки впаде. По його мові видно, що має більше змислів, як ми всі. Такий то йому Бог талант дав. Він своїм умом потрафить до кожної справи так ніжно підійти, що приємно послухати кожду його мову. От візьмім н. пр. таку річ: Небіщик Володимирко, не потрафив би в так короткому часі, без галасу, крику, налогів викінчити церкву св. Панталеймона — як він... Небіщик наложив би данину, казавби биричам зібрати гроші, і кожний боячися його, давби відчипного, а Ярослав дивіться як цікаво до цього забрався. Все лишив самим людям. От, що діється. Кожний рветься до роботи, і до Київа за взірцями їздили, і гроші самі збирають, і роботи пильнують і наглядають і церква в очах виросла. Або жіночий монастир св. Параскевії, як справно росте, а все без крику, без галасу, без биричів, люди охотно зносять, будують. Або та княжа літня палата у Залукві, аж любо дивитися, росте мов чародійна сила жене її в гору, а князь тільки всміхається від вусами.

— Це правда, щось дивного не князь. Кажуть люди, що й в Перемишлі палату поширюють, і в Ся-

ноці Володарів замок розбудовують, от! що голова то голова, правдивий Осмомисл.

— Так, так, правдивий Осмомисл, а кілько то нових кораблів, день у день по Дністрі пересувається, горі і долі рікою пливе. Оповідать люди, що з других держав кораблі до нашого Галича приїджають, десь з Болгарії, чи Венеції.

— Я чув, що були і від Франків, чи Німців.

— Так, були від Франків. Князь розказував учора на раді, що завтра буде приймати на дворі моряків з Венеції. Хочуть заключити з ними такий договір, щоби ми продавали їм пшеницю, мід, віск. Хто буде мати на продаж ці речі, заробить гарні гроші

Ба, заробить, а хтож як не Чагрів. Цей обловиться.

— Я чув, що за хлібом найбільше питають і за кунами. Піду і я дещо приготувити на продаж, на злість Чагровим. Розійшлися бояри.

На одній боярській раді, де були запрошені також представники міщан і купців виступив князь з проектом укріпити Малий Галич і зробити з нього недоступну твердиню, що булаби заборолом входу у нутро нашої держави. Зібрані прийняли з одушевленням проект князя. Князь видав привілей для галицьких рибалок, які осядуть у Малім Галичі і звільнив їх на довший час від усякої данини і позволив уживати безплатно пристані й домівки на склад сушеної риби.

Імя князя росло з дня на день, щораз частіше величано його Осмомислом.

Для вдержання чорноморської полоси у своїх руках і звязання її з інтересами Галича й цілої

держави наказав Осмомисл кольонізацію околиць Берладі й надморських степів, та устя Дунаю.

— Хто з наших людей, казав Ярослав, на стало там осяде, дістане тільки землі, скільки за день обійде, і звільнений буде на 20 літ з усяких данин. На перші потреби дістане з княжої каси по дві гривні сріблом.

Для безпеки цієї країни від усяких авантюристів, князь казав сформувати особний полк воїв в 500 люда, що закуті в залізо, були б кожної хвили готові відперти ворогів...

### VIII.

В кілька місяців після смерти Володимирка великий князь Ізяслав почав переговори з Ярославом Осмомислом в справі звороту городів на Погорині.

Ярослав дуже зручно продовжав переговори, а рівночасно зєднував собі союзників проти великого князя. Бояри подивлялися його великий розум і сприт, і не щадили йому почесного імени князя Осмомисла. Великий князь спостерігся в кінці, що Ярослав хоче зискати на часі, щоби стати сильніше на ноги, і признав, що він далеко спритніший за його батька. Тому постановив приперти Ярослава до стіни й закінчити спір о Погорину, що так довго тягнувся. З тою метою вислав свого посла до Галича і зажадав рішучої відповіді.

Ярослав передав справу на рішення боярській раді. Він хотів конечно збагнути глибину душі своїх боярів і тому сам в справі звороту городів на Погорині заняв уступчиве становище. Але бояри закричали князя:

— Княже — ми за ніщо в світі не уступимо Погорини!

— Погоринські городи мусять бути за нами.

— Майно й життя віддамо за Погорину.

— Погоринська волость, це відвічна дідизна теребовельських князів, мусить, як і Теребовля, остати за нами.

Князь представив їм, що невідання Погорини буде вічною ворожнечою між Галичем, а Києвом і викличе знову війну, якою грозить великий князь.

— Ми всі положимо свої голови за Погоринські городи, там найліпша земля.

— Не дамо Погорини забирайтеся геть! — кричали бояри до київських послів і вимахували мечами, другі грозили затисненими п'ястуками. Князь не сподівався такої однодушності свого боярства. Тепер переконався, що сміло може числити на своїх людей, які станули на становищі покійного батька і під ніякою умовою не уступлять Погорини. Відтак казав передати київському великому князеві відмовну відповідь, як волю всього галицького народу.

Після відходу київського посла, післав князь зараз гонців до пограничних городів Сянока, Ряшева, Ярослава, щоби тамешні начальники зараз вирушили зі своїми полками в сторону Галича. Князь числив найбільше на хоробрих Лемків.

За два тижні довідався Ярослав від галицьких купців, що Іванко Берладник розбив його кумбари, розігнав рибалок при устю Дунаю і пограбував його купців у пристані Малого Галича. В тім самім часі, вирушив великий князь зі своїми союзниками проти Ярослава, якому виповів війну.

Ворожі війська стрінулися над Серетом, біля



Теребовлі, де прийшло до рішального бою. Князь Ярослав став у перших рядах до боротьби з противником. Налякалися Ярославові полководці, що князь перший рветься до боїв, дає найкращий приклад посвяти за вітчизну. З обави, щоби йому що злого не сталося, відвели його полководці насильно з поля битви у запілля, мовлячи:

Ты еси молодъ, поѣди прочъ, насъ позорѣи, а мы хочемъ за честь твою, свои головы сложити. Ты князь с нас одинъ, ожеси тебе што счинить, то што намъ дѣлати<sup>1</sup>.

Бій тривав зі змінним щастям кілька днів.

З одної і другої сторони забрано багато в полон. Вкінці князь Ярослав відніс перемогу над своїми противниками, лишився на місці бою... Великий князь захворів, лишивши полки на своїх підручних князів помічників, сам вернув до Києва, де незабаром помер.

Іванко Берладник щиро помагав своєму покровителю. Його степові смільчаки, доказували чудес хоробрости, бувало що коня підносили в гору на своїх раменах. Однак мимо всього уважав себе за слабим міритися з полками Осмомисла в чистому полі.

Зате старався запальними набігами підтинати сили свого противника...

Побачивши вкінці, що й тут не багато вдіє, лишив свої порохунки з Ярославом на пізніші часи, сам пішов зі своїми воями шукати іншого хліба, хоч Яр-Бусович противився цьому, намовляв князя вернути до Берладі.

— Вертаймо княже до Берладі, небезпечно оставляти на так довгий час це князівство, що тобі

<sup>1</sup> Іпатська Літопись

так легко в руки впало. Памятай княже, що хата без господаря скоро запустіє, а народ без догляду пошукає собі іншого володаря, а що за життя для княгині, — як дитина виховується без батька...

Княже, маєш великі обов'язки...

Але князь Іванко думав свою думку...

## ІХ.

Після теребовельської битви полки підручних князів уставлялися до відходу.

Князі гуторили між собою про воєнні кошти, які виплачувати мав скарбник великого князя за поміч. Один з підручних князів, князь Святослав Ольгович, завважав під час боїв, що полки Іванка Берладника найсправніші з усіх полків.

— Його вої незвичайно легкі і звинні, правдиві степовики... Стане на коні — їде, сховається під коня — їде, перевернеться на коні — їде, такого дива, я ще не бачив, завважав князь Святослав.

По битві приступив Святослав до Іванка і жартуючи запитав:

— Знаєш що, Іванку?

— Слухаю брате!

— Подивляю твоїх воїв, таких звинних очайдухів, як твої берладники я ще не бачив...

Якби мої такі були, я давби за це половину свого майна.

— Купи собі мій полк, продам — продам як братові — сміючись сказав Іванко.

— Добре — беру тебе за слово брате, куплю, але разом з тобою.

— Згода брате продам разом з собою — скільки заплатиш?

— Добре жартувати тобі брате, але правду кажу, що твій полк зробивби мені велику прислугу, в боротьбі з лісними злодіями, що цілими ватагами нападають на мою волость, граблять і розбивають моїх людей. Мої вої за тяжкі, щоби зробити з ними порядок, бракує їм цієї меткості та проворности, яку бачу у твоїх степовиків.

— Добре брате, як заплатиш, піду до тебе охотно з моїми полками на службу. Правду тобі кажу, що я не люблю на місці сидіти, подібно, як мої вої. Вони привикли до руху, по степах. Я привик до них, вони до мене.

Щож брате! за золото і срібло підемо. За гроші цілий світ добудеш, казав покійний Володимирко. Торг в торг брати-князі погодилися. Святослав Ольгович вичислив Іванкові 200 гривень сріблом, 12 гривень золотом. Іванко перечислив гроші, сховав у калитку, і спрямував свій полк на північній схід, хоч Яр-Бусович був противний цьому, намовляв князя, щоби вернув до Берладу.

Як вихор по степу, так скоро перелетіли Іванкові полки на бистрих конях правобережну Україну і незабаром увійшли до Київa, хоч Святослав це наказав. Однак берладники лишили далеко по заді Святославові полки, ніколи ще в Київі не бували, але багато чули про велич Київa, про його багатства. Вони мали охоту погуляти трохи по Київі, і пограбити свого союзника великого князя та його багатих підданих, про що йшла слава по цілому світові.

Та, прибувши до столиці, до «матері руських городів» Берладники розчарувалися...

В тих часах у Києві не було що грабити. Багатства Києва стали давно «притчею во язиціх»... Вони давно минулися в руках великих князів, які часто мінялися, їхніх дружинників, різних степових орд, що ніколи не щадили цієї цариці світа, другого Царгорода. Давніше багате боярство, заможне купецтво зниділо, збідніло. Греки перестали торгувати з Києвом, а звернули тепер свої очі на Галич, як більше багатий і життєздатний город.

Полки Берладника, погулявши кілька днів у Києві, лишили його у спокою, а самі подалися на північний схід, столиці князя Святослава Ольговича, що йому нанявся служити Іванко. Після кількох днів важкого походу, переважно по пісках і мокровинах, станули полки князя Іванка, що перший між українськими князями став лицарем-кондотієром, під деревляними стінами Сіверського Новгород. Однак берладських воїв стрінуло у Новгороді ще більше розчарування. Берладники найшли тут все ще простіше і бідніше, як у Києві, тут не було вже нічого грабувати.

— Господи! якаж тут нужда — як тут сумно й нудно, сказав Яр-Бусович до Іванка. Я за ніякі скарби не хотівби тут князювати.

— Гей! гей! нема то як наші берладські степи! відповів Іванко і хитав головою.

Ідьмо дальше воеводу, тут нема що робити. Іванко, не ждав вже приїзду свого брата, князя Святослава, що зі своїм полком остав далеко по заду, дав приказ своїм свавільникам виїхати в лісну сторону, та воювати цих «лісових людей», що нападали на так «багатий» Сіверський Новгород.

— Не розумію, чого ті «лісові люди» напада-

ють на цей »славний« город, коли тут у найбагатшого боярина, крім глиняної посуду і простих кожухів нічого не знайдеш, сказав до Іванка Яр-Бусович.

— Побачимо. Може як раз лісові розбишаки обловилися багатством Сіверського Новгороду... Іванко казав розпустити свій полк... Як вихор розбіглися степовики по лісових пущах, окружили всі криївки лісових розбишаків, звідки виполошили їх, позв'язали мотузами і привели перед Іванка.

Від полонених довідався Іванко, що це останки язичників Радимичів, що під володінням своїх жреців нападали на всі городи, в яких ширилася християнська культура. Князь Іванко обійшовся з половецькими вельми ласкаво, по приятельськи, жартував з їхніми проводирами, казав поганським жрецькам молитися і відправляти богослуження до вітрів, до громів, до сонця, шуткував з них, сіпав за бороди, сміявся з їхніх одягів. Казав собі приносити поганських божків, яким відрізував носи і вуха, чим жреці гіршилися і плакали, а Іванко на втихомирення давав жрецькам гроші і пограбовані кожи на одяги. Їхніх проводирів випитував про способи їхніх нападів на Сіверський Новгород. Ватажки лісовиків пізнавши Іванка блище, розказували йому довгими вечорами при запалених огнях про свої напади й походи, з чого Іванко щиро сміявся.

По якимсь часі Іванко заприязнився з ними, як з рідними братами. Спав в їхніх колибах, їв з їхніх мисок, дарував їм всі провини, а вони за його ласку знесли йому всі пограблені речі в золоті, сріблі, та цінних кунах.

Лісовики пізнали, що Іванко добрий князь, просилися до його війська, й обіцяли з ним піти на кі-

нець світа. Іванко прийняв їх радо, полював з ними, і від тепер творили одну громаду, одну родину, стали Берладниками.

Небаром переконався Іванко, що в тих лісах більше дикого звіря, як лісових розбишаків.

За якийсь час очистили Берладники всі околичні ліси з оленів, турів і медведів. Всі мали що їсти, а берладські вої добули дорогоцінний скарб у дорогих футрах для торгівлі з Греками, які на вантажних підводах під охороною воїв відсилав Ярбусович до Берладу, при чім подавав вістки до княгині... Полки князя Іванка більшали з дня на день. Що хвилини прибігали до нього різні лісові промисловці, що по лісах шукали пригод з дикими звірями. Були то люди сильні, відважні, загартовані очайдухи, що не раз смерти заглядали у вічі.

Іванко приймав усіх радо, заключав дружбу, гостив, наділяв мечами, ратищами, луками й іншою зброєю.

Так побільшаючи свої воєнні сили, вспів Іванко посуватися зі своїми, загартованими у боях полками все наперед... Іванко забув цілком на свого союзника князя Святослава, від котрого забрав гроші, подався дальше на північ шукати нових пригод...

Полюючи так з дня на день, посувався зі своїми полками в північносхіднім напрямку, і зайшов до города Смоленська. Тут, прийняв таку саму службу у смоленського князя Ростислава за гроші, під умовою, що він допоможе князеві засісти на великокняжій столі у Києві.

Мрії князя Ростислава сповнилися. При допомозі золотих гривен і дорогоцінних кун, пішли Берладники на поміч і посадили князя Ростислава у Києві...

Після скінченої служби у смоленського князя пішов князь Іванко дальше на північ шукати нових авантурничих пригод. З піснею на устах вирушили Берладники в північну даль.

По дорозі бачили щораз біднішу землю, щораз більшу пустиню... Дивувалися, як могла людина в так убогій землі поселитися, де крім вільх та смерек іншої деревини не було видно. Нераз за цілий тиждень подибали ледво одну людську оселю, зложену з кількох хат, в котрих жили брудні, як смола суздальці, тихі та спокійні, притім дуже забобонні. До них наука Христова ще не докотилася, хоч раховано їх до християн.

— Ану запитайно, княже, в що вони вірують — сказав Яр-Бусович.

— Запитай ти — відрік князь.

— В що ти віруєш, — запитав Яр-Бусович одного з них.

Запитаний суздаlecь витріщив вічі і зніяковів, не знав що відповісти...

— Чи ви тут віруєте в Христа?

— Так, відповів суздаlecь і показав рукою на дерева, на яких перескакували вивірки.

Воевода не міг зрозуміти цього і запитав вдруге: — чи ви у вивірки ще віруєте?

— Ні, вивірки получаються із доща, як обильні дощі падуть.

— А з чого у вас тільки смоли на деревах?

— Смола паде з неба на дерева, як відьма місяць пожирає.

— Якто, відьма місяць пожирає? — запитав цікаво воевода.

— Як місяць не круглий, то його відьма зжерла.

— Це якісь дурні дикуни — сказав Яр-Бусович до князя — Гляди, княже, які в них великі лица, які ясні вічі, додав князь... Мова їх якась мішанина наших і ненаших слів... Все тут якесь немиле, не таке як у нас в Україні, це якась відмінна порода людей. Глянь, як підозріло дивляться на нас. Тяжко з ними договоритися чогось путнього.

По трьох днях їзди все в північно-східнім напрямі добилися наші Берладники до зимного Суздаля, де очікував їх нетерпляче тамошній володар, свояк з лінії мономаховичів, князь Юрій Долгорукий, хотая Яр-Бусович все намовляв князя вернути до Берладу.

— Княже, жінка в монастирі скучає, дитина плаче за батьком.

— Зараз, зараз, вернемо воеводу дорогий, хай лише подивлюся на тих дикунів у Суздалі — сміявся князь Іванко, відтак вернемо стрілою до дому. — Це сказавши вдарив коня нагаєм і поїхав далше.

## X.

Третього дня в полудне побачили наші Берладники город Суздаль... За яку годину станули під його деревляними стінами. З одної і другої сторони затрубіли роги. Суздальці відсунули деревляні засуви і відчинили тяжкі брами, якими увійшли наші Берладники. На суздальських майданах кипіла робота. Тут стояли цілі гори ліщинових луків, до яких майстри доробляли з конопляного прядива тятиви. Другі ремісники стругали з тоншої ліщини стріли, які закінчувано кремінними вістряма і обвивано міцними нитками намащеними воском. На дальших



майданах ковалі викувували залізні мечі, інші до-роблювали до них прості рукояті, направляли рога-тини тощо. Між усіми проходили тивуни, бири-чі, які пильнували роботи і кричали на робітників, що ставали і приглядалися берладським гостям. Го-род Суздаль зробив на Берладниках дивне вражіння. Цілком неподібний ні до Києва ні до Галича. Все тут деревляне на довгих нерівних вуглах, всюди за високі криші. Город оточений деревляними стінами, а вої якісь старі бородачі у варяжських шоломах...

— Таких воїв я ще ніде не бачив, — засмі-явся Яр-Бусович до князя Іванка. — Всі якісь зимні, непривітні, як цілий їхній край. Навіть церкви тут якось інакше побудовані як наші, вежі якісь цибу-лясті, деж у нас в Україні такі вежі будують... Господи! у нас на церкву любо подивитися, а тут все якесь немиле, не наше... Поволі вїхали до кня-жого терему.

Князь Юрій оточений своїм двором стояв на рундуку свого деревляного терему... Приняв Іванка з отвертими раменами, чим хата багата... Князі по-цілувалися щиро, сердечно. Князь Юрій залюбки придивлявся Іванковим воям, впилив в них свої сірі очі, якби хотів в їхню душу заглянути і перекона-тися про витривалість на воєнні труди.

— Кілько у тебе воїв? — запитав Іванка.

— Чотири полки по триста мужа.

— Тішуся вельми, дорогий брате, тобою і твоєю помічю.

— Вірю тобі, брате, але ми беремо за плату згори, від Ростислава так взяли і від Святополка...

— Знаю брате, і я тебе не скривджу і ще краще подякую за твою поміч, як вони...

— Гаразд, брате, але якеж у тебе дивне дво-рище? — таж це гірша шопа як у мойй Берладі... Деж це, брате, подібне до Київа, чи до Галича... Господи, тут якесь таке все просте, від сокири... А це що за страховище на стінах?

— Це наші »святци« — сказав князь Юрій і зачав хреститися.

— Це святі? — запитав Іванко — Господи, та деж це до святого подібне... У нас, це поставилиби в коноплях на відстрашення горобців — шепнув потихо Іванко до Яр-Бусовича, що засміявся з дотепу князя.

— Гм у нас так, брате, як бачиш, край бідний, тяжко ліпших майстрів добути. У нас кожний шматок хліба треба тяжкою працею добувати.

— Я дивуюся тобі, брате, сказав Іванко, що ти сів у такій пустині, у такому відлюдді... Тут і сонця мало, і якоесь слабо гріє, і світить якоесь не так, як у нас...

— Гм у нас так, брате, — відізався Юрій, — це не Київ ані Галич.

— Ані Берладь, брате, засміявся Іванко, якого я не мінявби за твій Суздаль, за ці вічні сніги й морози.

— Твоя правда, брате, за це у нас певніше сидиш на престолі, як у вашому Київі, або й у Галичі... У нас треба працювати і то тяжко працювати у поті чола, щоби з цієї бідної землички зїсти шматок хліба, але за те брате, він ліпше смакує, бо тяжким трудом здобутий...

— Але й народ твій, брате, якийсь інший, якийсь дивний, неподібний до наших людей — доповів Іванко.

— Це правда, брате, що неподібний, до нього треба звикнути, за це він більше слухняний, мовчить і працює. Ніколи не вмішується тобі до правління... Що йому прикажеш, це сліпо сповнить, тут князь, земський Бог, його воля, воля народа. — А у вас вічні крамоли, усобиці, бунти, невдоволення... кожний хоче бути мудріший від князя. Ваших порядків я не мігби вже знести, не мігби стерпіти, тому я вдоволений з тутешнього князівства... Хотяй нігде правди діти, часом тужно за Києвом, де чоловік виховався, де виріс, побачив світ, тужно за тими розкішними лугами, квітчатими левадами... Але щож робити, для всіх у Києві немає місця, хтось і тут мусить бути. Прийде час, що колись і в Суздалі буде ліпше, що й тут колись пізніше запанує благодать Божа, як і в Києві, але покищо, треба тут попрацювати, щоби було ліпше, воно буде ліпше, брате, але мушу собі, брате, зробити доступ до недалекого моря. Там живуть заможніші люди, ведуть торгівлю з заморськими народами, німцями, франками. Тому я тебе запросив, брате, поможи мені розбити і приборкати тих людей, що живуть над берегами балтійського моря і платять данину богатому і так Новгородові...

— Добре брате, будемо воювати, я до цього привик, мої вої також, але даром нічого не має. Моїм берладникам треба згори заплатити золотом, або сріблом, інакше не підуть.

— Пристаю, брате, на все, але прошу, тебе, піти зараз на північ... Знаєш, у мене нема чим прокормити твоїх воїв, а по дорозі будеш мати звірини доволі.

— Колиж бо нам, брате, звірина надоїла, мої

вої не можуть вже дивитися на дичину — їм якраз треба на перемену трохи хліба.

— Немає, брате хліба, на кілька днів дам, більше не можу, брате, немає хліба, тіснота у нас. У нас буває, брате, на весну люди мелють кору з дерев, мішають з мукою і печуть хліб — з чого часто хворіють, але з часом привикають і до цієї їди.

— Сумно, брате, у тебе, як так. Я знаю, що ти добрий і ошадний господар, дбаєш про свій народ. Але кажу тобі, що мої вої погинуть, похворіють з м'ясної їди без хліба і тобі брате, нічого не допоможуть. Вони звикли у наших теплих краях більше до хліба, як до мяса... Мусиш показатися для них більше щедрий, якщо жадаєш від них помочі у своїм власнім ділі. За цю поміч, за твою щедроту для них, вони віддадуть тобі це сторицею і добудуть тобі хліба в новгородських житницях.

— Дам брате, але під тією умовою, що хліб звернеш з новгородських житниць. Всі мої скарби віддам за звернений хліб. Я без хліба в тих сторонах як риба без води. Язва весь народ мій знищила би якщо я лишився би тут без хліба. У мене хліб, це лік для здоров'я.

— Сам, брате, припильнуєш собі у Великім Новгороді, твої вої привезуть тобі стільки хліба, скільки забрати зможуть, за це я ручаю.

— Згода, брате, хліб буде для твоїх воїв...

Після кількох днів відпочинку у зимнім і неprivітнім Суздалі князь Іванко подався зі своїми Берладниками на північ, хоч Яр-Бусович противився тій безцільній і безнастанній мандрівці, але надто привязаний був до Іванка, надто високо цинив його дружину, жив щастям цього княжого роду, цих лю-

дей, що вивели його в люди — тому, хочай нерадо, потурав промахам князя, і стеріг його мов ока в голові. — Князь Юрій зібрав також свої полки і пішов за Іванком..

Суздальці трималися осторонь живих і свавільних Берладників, не могли привикнути до очайдушної веселости дітей степу, дітей горячого підсоння, а Берладникам ішли тоді з поміччю, коли бачили конечну потребу і власну користь.

## XI.

Великий Господин Новгород задрижав у своїх основах!...

Давно не бачив таких гостей під своїми мурами...

Давно у святій Софії не молився народ так щиро, як сьогодні...

Давно на волховськiм мості не кінчили Новгородці своїх спорів...

Давно вічевий дзвін не скликував так тривожно своїх вірних синів на віче, як сьогодні...

Через довший час спокійно плили води ріки Волхова, бо не бачили на своїх хвилях таких гостей, як сьогодні, що завидували йому слави, завидували багатства, завидували свободи...

Злоба Юрія Долгорукого не могла стерпіти свободного розвою Великого міста. Юрій завидував йому свободної торгівлі, завидував зносин зі всіми народами на всі сторони світа, завидував республіканського незалежного від нікого уладу. Суздалець хотів конечно покорити свободних братів словян, хотів забагрити їхньою кровю сині хвилі спокійного

Волхова. З тою метою найшов собі степових очай-  
духів, що з віддаленого полудня прийшли на далеку  
північ і з шаленою відвагою кинулися до боротьби...

Але за короткі були руки Долгорукого князя,  
щоби міритися з великим Господином.

І відчув це Долгорукий князь, що навіть при  
помочі Берладників йому несила буде справитися  
з могучим противником, якого слухають всі народи  
від Балтійського до Білого моря, якого добровільно  
признали за свого приятеля, за свого старшого бра-  
та, що ними порядкує, править і заслонює своїм  
гострим мечем...

Знав Долгорукий князь, що його руки закороткі,  
щоби відразу посягати по велике серце північної  
торгівлі, котре цінять і поважають всі народи від  
старого Риму почавши! Тому постановив ослаблю-  
вати його постелено, постановив покорити наперед  
його данників, його союзників, від котрих Великий  
Новгород має моральну і матеріальну поміч...

Наперед постановив князь Юрій знищити тих,  
що склалися на велич Великого Новгорода і ударив  
з нанятими Іванковими військами на багатих союз-  
ників ганзійського<sup>1</sup> города...

З диким криком кинулися Берладники на при-  
городдя Великого Новгорода і порозбивали їхні  
склади з дорогоцінними футрами, що приготовані  
були для Франків, порозбивали склади з хлібом, які  
Франки тут устроїли і їх згодом захланні Суздальці  
вивезли своєму Долгорукому князеві.

Після побіди дозволив князь Іванко погуляти

---

<sup>1</sup> Ганза, союз торговельних міст в середніх віках  
в Німеччині. До того союзу належав Вел. Новгород і Псков.

своїм воям по безмежних просторах далекої півночі. Берладники гуляли і пирували до сходу, забираючи всіляке добро спокійним купцям, ганьбили їхні жінки й дівчата...

Нагулявшись до сходу берладські розбишаки підступили разом з суздальцями під сильно укріплені мури Великого Новгороду. Однак на тім закінчили своє діло. Не мали відваги добувати сильно укріпленого ганзійського города. На мурах стояла сила добре озброєного лицарства у варязьких шоломах. Навіть мосту на Волхові не сміли переступити ні Берладники, ні Суздальці. Подержавши кілька тижнів город в облозі відступили від Новгороду, а заключили з покараними данниками умову, щоби від сьогодні всіляку данину платили князеві Юрієві, подалися в дальшу північ, де покорили чудські племена в користь суздальського князя...

За цю велику поміч присягнув князь Юрій Іванкові досмертну любов і приязнь...

— За твоє щире серце, — казав Юрій — не перестану тебе вічно любити — вдячність моя для тебе не має міри, вона безгранична. За твою поміч, за твої хоробрі діла, будеш у моїм домі, між моїм народом вічно жити, тебе ніколи не забуду. Твою жертву для мене мої діти і внуки будуть на віки згадувати, кобзарі півночі будуть складати пісні-билини як про чудо багатирів, бо твої діла заслуговують на це, а пам'ять про твоїх воїв піде від рода в рід.

— Немає за що брате, так дуже дякувати. Це-ж наш святий обов'язок допомогти брат-братові в потребі, як у святім письмі читаємо: «возлюбім друг друга»...

— Правду кажеш, брате, — я завжди держуся

слів святого письма: »возлюбім друг друга да єдино-мислієм ісповіми« як читаємо на божественній літургії.

Іванко з Юрієм обнималися, цілувалися і присягли собі досмертну любов, а в потребі поміч...

Яр-Бусович, кивав на це головою, і думав свою думу . . . . .  
 . . . . .  
 . . . . .

## XII.

Після воєнних подвигів над берегами фінського заливу Суздальці й Берладники навантажені воєною добичею повернули до Суздаля на довший відпочинок.

Князь Юрій радів. Завдяки допоміч Іванка став »великим господином«.

Простір його князівства поширився. Землі прибуло у двое, награвив безліч скарбів, добув хліба, підданих, добув рук до роботи, до праці. Було чим погостити союзників з далекого полудня, про котрих давніше ніколи не мріяв, такої визначної допоміч не сподівався. Юрій поріс у піря, почув свою силу, і задумав у своїм серці використати поміч Іванка подібно як це зробив його сусід смоленський князь Ростислав.

Почав гостити Берладників не жалуючи награбленого хліба ні соли. Суздаль почав пирувати »во всю«...

По тих побідах на півночі Юрієві забаглося рівнож на старі літа великокняжого стільця. Він захотів бодай на часочок засісти у Києві.



З цією гадкою, яка його від довшого часу мучила звірився Юрій Іванкові.

— Добре брате, поможу — але це буде коштувати гроша — знаєш моїх Берладників — даром вони не звикли нічого робити. Хто мастить цей їде...

— Знаю, брате. Я так зроблю, я їм цього ніколи не забуду, як засяду у Києві. Я за те тобі поможу у Берладі. Я утверджу твою владу над берегами Чорного Моря так сильно, що »врата адава не одоліють її«.

Брате Іване, я за це поможу тобі Царгород добути, побачиш моє слово, а Серби й Болгари будуть тобі данину складати, побачиш.

— Добре брате поспробуємо. Мені й так дорога попри Київ до дому. Будь певний, що тебе не покину в біді, в потребі.

На провесні, оба князі зібрали свої полки й рушили на полудневий захід.

По дорозі оба спільники ограбили Смоленськ, уділ свого брата - князя! Загарбані у Смоленську речі й церковну утвар вивезено на північ у Суздаль, відтак князі з військами пустилися в дальшу дорогу на полудне.

При дикій музиці, а ще дикіших співах своїх воїв, їхали оба приятелі мов найвірніші друзі в край теплий, соняшний, багатий, веселий, та приманчивий.

Серце Юрія радувалося, він приближався до свого дорогого зятика, Ярослава галицького, що високо сидів на золотокованім столі. Він мріяв, що при помочі дорогого приятеля Іванка досягне ціль життя, зложить на голові шапку Мономаха, і запанує на славу. Він доперва заведе лад і порядок у Києві, за його панування настануть знову часи

великого царя Володимира. З такими гадками станув Юрій під мурами матери руських городів. Запалені у боях Іванкові полки, добули Київ, Юрій сів на столі своїх батьків...

Гордо вїхав у великокняжий двір, де змалку виховався, з котрого не думав вже уступати, а закріпити владу за своїми потомками на вічні часи...

Іванко Берладник, як вірний друг, щирий приятель, котрому Юрій так багато завдячував, лишився довший час у Києві, разом зі своїми полками. Їх розміщено в найблищій околиці Києва.

Берладники відітхнули. На удержання призначено їм доходи в великокняжих дібр, щоби не грабили мирного населення...

Суздальці вернули на далеку північ. За кілька місяців наспіли до Києва недобрі вісті, що недавно приборкані племена над Онежським озером зворохобилися, повиганяли Юрієвих посадників і тивунів, не платили обіцяної данини, та вигнали з краю Юрієвих воїв.

Не було іншої ради, як звернутися знову до Іванка за поміччю...

Хоч Іванко не мав великої охоти, вертатися в цю студену північ, але на сльози приятеля, не покинув його в потребі.

— Возлюбім друг друга! — повторив князь Юрій до свого брата Іванка.

— »Да единомислієм ісповіми«, — докінчував сміючися князь Іванко.

За якийсь час зібрав Іванко своїх воїв і вирушив знову на північ, щоби закріпити любов до Юрія, хочай Яр-Бусович перестерігав його перед

цією любовю, бо щось відпихало його від цього «братчика», не вірив Юрієві.

— Княже! мій дорогий княже! просив Яр-Бусович, на Бога прошу тебе, лишім цей край, вертаймо до дому. Хто зна, що з Берладом сталося, хто зна чи не загорнув його Ярослав, а що тоді буде з жінкою і дитиною?... Вони тужать за тобою... Княгиня виглядає тебе, їй належитья якась опіка від тебе княже, якийсь захист від мужа, а не ласка чужих людей... Не вір княже Юрієві, я бачу, що це лукавий чоловік, що думає тільки про свою користь, а як тебе не буде потребувати, не подивиться на тебе, не то, щоби тобі в чім допоміг. — Згадаєш, княже, моє слово!

Однак всі перестороги Яр-Бусовича не мали на Іванка впливу.

Його лицарська гордість не дозволила йому вернутися з пів дороги, а якась дивна жадоба слави, пхала його наперед...

### XIII.

Зараз після теребовельської битви князь Ярослав обновив свої полки. Утворив новий погоринський полк в силі 500 люда. Розмістив їх в Буську, Тихомлі, Гнойниці, Шумську і Вигошеві по 100 воїв у кожному городі. Старі полки вернули до Ряшева, Ярослава, Перемишля, Сянока. В державі настав спокій, люди занялися мирним ділом, приходили поволеньки до добробуту, забули про війни, яких князь Осмомисл не любив вести.

З часом дійшли до Ярослава вісти, що Іванко не вернув до Берладу, а приняв службу у інших

князів, за гроші, як лицар кондотієр. Цього не бувало ще в українській землі...

— Ярослав здивувався мило, що німецькі порядки водяться і по наших землях. Дивним йому це видавалося, але тішився в душі, що уступився йому з хати лютий ворог.

Князь забрався до дальшої розбудови держави. Хотів надати всім державним будівлям і церквам гарний зовнішній вид. З тою метою спровадив з Царгороду архітектів і іконописців, з Олександрії книгописців, з Байруту вчених юристів, яким доручив доповнення «Руської Правди». За його часів почали писати «Галицько-Волинський Літопис».

Князь Ярослав з природи людина чутлива й ніжна, а вихована на царгородському дворі, не міг біля себе знести людей з грубими і простими обичаями. Почав на своїм дворі вимагати від свого оточення чемнішого поведіння, товариської огляди. Дятого запрошував на свій двір гуртки бояр з родинами, щоби між знатнішими заграничними артистами, навчилися товариського поведіння. Бувало, нераз збиралися на дворі князя вчені монахи філософи, які читали старі повісти, читали грецьких авторів. Лицарі розказували про подвиги богатирів, скоморохи бавили дотепними жартами та сміховинками княжих гостей. Князь гостив усіх радо, дехто грав у кости, дехто пописувався співом, дехто грав на гусях.

Лицарі забавлялися на княжій дитинці турнірами. Вони приносили різні вісти з других держав, з княжих дворів, чого радо слухано і нагороджувано дарами.

Одного разу зайшов знаний в цілій Україні

бандурист Бояненко. Зібрані гості привитали його щиро, погостили, а оточивши випитували про новини.

Він розказував подрібно, котра княжна виходить за муж, котрий князь жениться, де було вже яке весілля, де і які лицарі побідили на турнірах.

— Може ти, Бояненку чув дещо про князя Іванка, що його Берладником звать, та розказавби нам, що з ним сталося, де він подівся — запитали зібрані.

— Про Іванка Берладника розказують багато, про нього говорить тепер ціла Україна.

— Розкажи нам дещо, Бояненку...

— Кажуть, що він воює тепер в північних краях, воює з дикими народами. Оповідать, що Іванко розбив таких людей, що мають песячі голови, мають по чотири руки й ноги.

— Ох! А це що за диво.

— Кажуть! що по побіді, віднесеній над тими народами, Іванко поїхав у далекі краї, десь аж на кінець світа, за залізні гори, аж там, де то колись цар Олександр загнав однооких царів Гога і Магога, котрих закував у скалах за залізними горами. Звідтам мав перекинутися зі своїм військом у воздуху, аж до індійського царства, і там побив якихось поганих царів, що мали вовчі голови, а руки довгі як змії...

— Кажуть, що Іванко потрафить зробити себе цілком невидимим у битві.

— Господи святий, як це може бути? — загули знову приявні.

— Має такий платок, повісить його на шолом, і зараз стане невидимий, а сам бачить

усіх і за одним ударом меча відрубає нараз десять голів.

— Боже! що за диво! — охнули всі. — Такого дива ми ще не чули!

— А чи верне коли князь Іванко до нас, запитав один з привних боярів.

— Кажуть що верне. Розказують, що Іванко як верне получить усі українські князівства в одну велику державу. Він зробить собі нову столицю у Малім Галичі, до нього будуть належати всі моря і всі народи будуть йому служити. Кажуть, що тоді Малий Галич буде великий а наш Галич малий. Тоді всім людям буде на світі добре, він закаже усяких налогів, знесе всі данини, не буде їздити за людьми. Чужі народи будуть йому служити, принесуть дорогоцінні дари, а князь Іванко буде роздавати бідним, що за нього все стоять, а скарби його ніколи не уменшаться, а все будуть більші й більші, а він все буде роздавати і всього повно буде мати.

— Господоньку святий, як тоді добре на світі буде! Ах, щоби то скоро він вернув до нас.

— А чи правда це, що князь Іванко потрафить заспати всіх своїх дружинників?

— Так, це правда. Він засідає зі своїми дружинниками за великий круглий стіл, зачне розказувати про свої походи, а при тім діткнеться рукою цього чарівного платка, а дружинникам збирається зараз на сон, позамикають вічі, і засипляють.

— А звідки він добув такого платка?

— Платок цей дала йому зачарована княгиня, що сиділа замурована десь у франконським краю, на вежі якогось замку. І нідин лицар не міг її

відмурувати, аж потрапив це наш князь Іванко. Поїхав до неї на білому коні, обїхав цей замок три рази кругом. О півночі, зліз з коня, привязав його до дверей замку, і ждав так довго, поки кінь не заїрже. Коли кінь заїржав, двері замкові отворилися. Іванко пішов тоді сходами на вежу і там побачив княгиню, яка сиділа замурована по шию і десять літ так спала. Княгиня була напричуд гарна, з зависти зробила їй так одна чарівниця. — Її батько Франконський князь, давав половину свого царства тому, хто її вирятує з цієї біди. Богато наймудріших лицарів прибувало з цілого світа і ніхто цього не зумів, не могли її збудити. Іванко мав при собі посвячене зілля. — Викресав вогня, закурив зілля, обкурив княгиню кругом, а спалене зілля розтер на порошок і посипав княгині на голову. Княгиня почувши запах посвяченого зілля, пробудилася всміхнулася до Іванка, а винявши платок сказала до нього.

— Чесний лицарю! Ти вирятував мене з цієї біди, тобі я завдячую життя, але твоєю жінкою стану тоді, як ти повдвієш. Тепер веди мене до мого батька, але своєю рукою не можеш дїткнути моєї руки, тримай мене за цей платок, і так веди. Коли княгиня станула перед батьком, закинула Іванкові цей платок на голову. Іванко став зараз невидимий, сїв на коня і відїхав на воздусі в Україну. Батько зрадїв дуже, що княгиня вратована та зажурився тим, що княгиню вирятував жонатий лицар, що так довго не віддасть її, поки цей лицар не повдвіє.

Ці дивовижні вісти про Іванка підслухував трохи князь Ярослав, з другого кінця обширної княжої гридници, де радїв з думними боярами. Розмовляли

про важні торговельні договори з сусідами. Князь Ярослав як висококультурна людина зумів розрізнити, скільки в тих оповіданнях правди, а оскільки народньої фантазії. Але сам факт, що князь Іванко живе і десь в північних краях воює, впровадив Ярослава в хвилеву задуму. Розібравши ці оповідання, прийшов до переконання, що є якась пружина, якась тайна рука, що цю пружину накручує і не дає йому спокійно сидіти на золотокованім столі.

Князь задумався над судьбою свого племянника, про якого діла мав інші урядові вісти. Жаль йому зробилося його незавидної долі, що за марний гріш мусить вислугуватися рідним своякам і скитатися по світі; будь що будь, людина талановита і варта кращої долі.

За якийсь час прийшли до Галича урядові вісти, що його тесть Юрій суздальський якраз при помочі Іванка Берладника здобув для себе, на свої старі літа, київський велико-княжий стіл!

Почувши цю новину, здивувався Ярослав дуже. Не жив він у приязні з тестем... Може бути, що не цілком щире пожиття його з дружиною Ольгою Юріівною, було причиною, цього холоду, що між ними обома царював, а може така проста захланність його тестя, не подобалася ніжному галицькому володареві.

Правду кажучи, двір суздальського князя не різнився від двора першого ліпшого боярина, не то в Галичі, але десь там у якім Погоничі, чи Синевідську. Суздальський князь тримає себе просто зі своїми боярами, які до нього входили в кожній хвилині, як до свого рівного. Тому то Ольга Юріівна не бачила ніде таких ніжних двірських манер, не



могла ніяк звикнути до гарних форм галицького двора, і під цим оглядом, не могла зрозуміти свого чоловіка. Навпаки, вона навмисно придержувалася простих суздальських звичаїв, які ніжного Ярослава відштовхували від неї, а приближували до Настасі Чагрівної, жінки ніжної, що бачила двори грецьких фанаріотів, які оставали в торговельних зносинах з її батьками. Ольга не могла якось засвоїти собі цих форм двірської етикетки, які вносили до Галича грецькі купці, вчені, мистці. Вона від тих людей сторонила, а навіть зі свого жіночника не хотіла придивлятися, як її чоловік приймав у себе претендента до грецького престоло цесаревича Андроніка. Вона не могла знести цього княжого блеску, яким визначався двір її мужа. Вона заєдно тужила за своїм Суздалем, за його деревляним простим теремом, за його невибагливими звичаями і обичаями, серед яких родилася і зроста.

Князь Ярослав довідавшись, що тесть його засів у Києві, не знав, що про це думати. Бували хвилини, що почав лякатися свого тестя, щоби з намови Берладника, не зробив йому якої пакости, тимбільше, що тесть мусів правдоподібно знати про не дуже то щасливе життя його зятя з жінкою Ольгою. Щоби перевірити діло, післав Ярослав до Києва своїх вірних биричів, для розвідки про все, що задумує його тесть.

Биричі вернувши з Києва, розказали князеві як там стоять діла. Тоді Ярослав почав зближуватися до жінки, улягав її суздальським манерам, хвалив дуже розум її батька, як великого князя.

## XIV.

Спілка Іванка Берладника з Юрієм Суздальським не давала Ярославові спокою. Юрій хотів сильно закріпити свою позицію в Києві. Він з усіх сторін окружився найблищою ріднею. У всіх менших столицях поставив своїх синів, зятів і найблищих свояків. Свому синові Андрієві дав Вишегород, Глібові Переяслав, Борисові Турів. У Смоленську княжив його друг і товариш Ростислав, в Галичі зять Ярослав, а в північних городах Муромі, Рязані, Твері також найблища рідня. Одна лише Волинь виховзнула з його рук, де княжили сини помершого великого князя Ізяслава: Мстислав і Ярослав Ізяславичі.

Тих обох волинських князів боявся Юрій і вповів їм ізза непокірности війну. До цієї війни втягнув Юрій всіх згаданих свояків, за винятком зятя Ярослава Галицького, з котрим не лучили його теплі відносини.

Для самостійної політики Ярослава не було вигідно стати зависимим від тестя. Йому вигідніші були на Волині Ізяславичі, як рідня тестя. Тому Ярослав не мав великої охоти помагати тестеві у війні на Волині. Але на гарячу просьбу тестя, не відмовив помочі, однак під умовою, що видасть йому в руки відвічного його ворога і претендента на галицький стіл Іванка Берладника...

Юрій Долгорукий дізнавшись про умови зятя Ярослава, з легким серцем згодився на цей діявольський плян, хоч давніше присягав Іванкові досмертну любов і приязнь, на що цілував хрест!..

— Нащо я маю йому бути вічно вдячний за

Його поміч... Ця удана вдячність буде мене до смерти мучити, все стане мені перед очима, скільки разів подумаю про нього, або скільки разів він зявиться мені перед очима...

А так — моргнув князь сам до себе — побудуся відразу цієї вдячності з Києва, — а добуду поміч мого зятика... Ах! Цей зятик, зятик! Починає мені також щось свої роги показувати! Не тільки що мою дитину обернув нінащо — але й мене хоче своїм «восьмим» розумом вчити мудрости... Який мені з нього «осмомисл»... Але щож? Поміч його мені потрібна, щоби з Волиня зігнати тих премудрих Ольговичів, но й усе таки зять буде мені потрібний, не сьогодні то завтра. Князь затер руки і порішив твердо, видати Іванка в руки Ярослава...

Іванка не було тоді в Києві. Якраз, боровся за Юрія в Суздальських сторонах. Тому післав Юрій на північ своїх вірників по Іванка, а Ярославим послам казав заждати.

Вірники пішли, та не застали Іванка в Суздалі, але далеко на півночі, біля Онежського городка, де Іванко після цілоденної битви з новгородськими данниками, відпочивав у теплій кімнаті і відмовляв перед сном вечірні молитви.

Нагло, почув у снігах якісь тяжкі кроки. Думаючи, що це сторожа, отворив Іванко двері і побачив якихось озброєних людей, що зближаються до його кімнати.

— Хто ви? — хто вас тут пропустив без мого дозволу? — у такій порі?!!

— Ми післанці великого князя Юрія до тебе милостивий князю.

— Ну — чогож вам треба?

— Тебе милостивий князю, великий князь Юрій бажає бачити зараз у Києві.

— Мене?

— Так і то зараз сьогодні мусиш князю з нами відїхати до Києва — от тобі приказ!

Це сказавши кинув посол Іванкові грамоту на стіл...

Іванко прочитавши письмо трохи задумався, серце підказувало йому бути осторожним...

— Якто? — зараз сьогодні в ночі, їхати до Києва?

— Так, милостивий князю! Зараз!

— Я не можу сьогодні відїхати, я змучений після боїв, потребую нічного відпочинку, в ночі не поїду!

— Ні! Зараз князю поїдеш, такий приказ великого князя, нашого батька...

— Я служу великому князеві зі своєї волі і як схочу поїду, а як не схочу, не поїду, розумієш?

Я такий князь, як усі другі... Забирайся геть,

— Ми не заберемося і не уступимо звідси! доки не привеземо тебе князю у Київ!

— До кого ви так говорите холопи якісь! — Іванко в тій хвилі відвернувся по свій меч, який висів на стіні, як два гільтаї вхопили його за плечі з заду, другі два за ноги, миттю перевернули Іванка і повязали... Іванко почав на ціле горло кричати рятунку! Вірники Юрієві заткали йому уста, винесли звязаного на двір, розігнали сторожу, яка хотіла князя боронити, вкинули Іванка на віз і щезли.

Іванко кричав цілу дорогу як дикий звір, кли-

кав рятунку, нарікав на несправедливість великого князя, за котрого боровся. Дорікав воям:

— Ви гільтаї! Ви найбільшого добродія великого князя везете як злодія в кайданах!

— Ви, холопи, як сміли мене звязати, мене князя! — як розбійника, за що? За те, що я за великого князя воюю з його ворогами?...

Вас великий князь, повісити каже!

— Ми нічого не винні княже, ми дістали приказ тебе живого доставити в Київ!

Після місяця такої їзди, прибув князь Іванко до матери українських городів...

Через цілу дорогу приходили йому на гадку слова його приятеля Яр-Бусовича: «Не вір княже Юрієві, це лукавий чоловік...»

В Києві лунала про Іванка Берладника широка слава... Про його военні подвиги, як про князя смільчака співали кобзарі пісні-билини, як про давніх багатирів. Великого князя Юрія Кияни не любили за його захланність, за його непривітність, за його зимну вдачу.

Галицькі послы, що в Києві ждали на Іванка, розповідали по городі, що мають приказ увязненого Іванка привезти в Галич...

— А щож такого князь Іванко зробив злого, таж це справжній герой!

— Він хоче нашого князя позбавити престола і сам на нім засісти — відповідали Галичани...

— А це йому по правді належиться. Як старшому в роді...

— Не знаємо, — відповідали Галичани. — Ми мусимо сповнити приказ!

— Ми не дозволимо забрати князя Іванка, не дамо! — кричали Кияни..

Ці вісті робили з дня на день більше потрясаюче вражіння, по городі гуло як у вулику. Товпа ставала все по стороні покривдженого.

— Не дозволимо скривдити народнього героя, не пустимо Іванка в Галич, забирайтеся геть, бо вас побемо, кричали Київляни до послів з Галича.

— Хай живе князь Іванко! — лунало на городі — смерть тиранам!

Слава Іванка ставала з дня на день більша, Галицькі послі побачивши, що це не шутки, скрилися в княжім теремі, не показувалися більше в городі.

## XV.

Великий боярин Добринич завізвав до свого дворища в Київі на Подолі всіх невдоволених з панування Юрія Долгорукого, на раду...

Між зібраними було кількох великих боярів, кількох купців, що торгували з Греками, кілька десятків молодих боярчуків і кільканадцять людей різних станів київських горожан. Добринич, це великий богатир. Походив з найстаршого роду українських боярів, що при Володимирі святім, відгривали першу ролю на його дворі. Традиція його роду заживала великої слави й поваги в Київі. Слово Добринича у князя було святе. Він всіх рятував в біді. Неодного заслонив своєю повагою перед нагаями биричів, не за одним заступився перед князем і привертав до ласки...

Він любив лад і порядок в державі, а невдоволений був з жорстокого панування Юрія Долго-

рукого і не міг знести кривди Іванка Берладника, тому до зібраних відозвався в простих словах:

— Ви чули, що ми не просили Юрія до Київ, й не спроваджували його, а проти нашої волі засів в Київ, і він мимо цього не йде нам на руку, а противно, поступає з нами жорстоко. Йому здається, що він десь там у якімось дикім Суздалі, між своїми медведями, чи дикунами — а товариства шукає для себе між самими пняцями і з ними за-пивається до безтями...

— Ви чули, що розповідають галицькі посли.

— Так! Так! Чули чули, — загули всі...

— Він хоче своєму зятеві галицькому князеві, видати на смерть князя Іванка Берладника, князя богатиря, про якого хоробрість цілий світ знає, за це, що князь Іванко має такі самі, а навіть більші права до галицького стола...

— Ми не допустимо до цього! Загули всі... Не допустимо!.. Оборонимо князя Іванка нашого героя!

— Тішуся тою вашою заявою, що ви постоїте за правду, але скажіть, що нам робити, як боронити князя Іванка... Наша добра воля й наша охота може прийти за пізно... Іванка можуть перевезти до Київ, і віддати в руки його ворога, так, що ми не будемо знати коли...

— Я думаю, що найліпше буде засісти на шляхах і нидати... А як Іванко надіде, тоді силою освободити його з рук посіпаків і вернути йому волю — сказав великий купець Вуколич...

— І я так думаю — відповів Добринич. — Але тут треба з нашої сторони витривалости й посвяти, треба наймити людей, заплатити їм, щоби

засіли на роздорожжях, у корчах і ждали витривало так довго, доки Іванка не привезуть до Київa.

— Я думаю, що треба рівночасно поставити сторожу під брамами города, і тут провірювати кожну підводу, яка зближається до города — доповів боярин Ермолаевич.

— Добре, так повинно бути, а тепер скажіть, хто з вас молодих людей підіймається сторожити на дорогах...

— Я! я! я! я! ми всі! ми всі! ми всі! — зааявляли приявні.

— Тішуся вашою заявою, що так радо сповните вашу й мою волю, постояти за правду там, чого наше сумління і воля цілого народа домагається. Однак при тім всім звертаю вашу увагу на це, що береження особи князя Іванка мусить бути з вашої сторони дуже велике, щоби наші противники не зміркували наших намірів, а вам при тім не поломили костей.

— Це вже наша річ, великий боярине, скорше їх кості будуть в роботі! Ми покажемо їм де перець росте, а князя Іванка не дамо на смерть!

— Хай живе князь Іванко!

— На погибель Юрієві!

## XVI

В Київі подавано собі з уст до уст вістку, що небаром привезуть Іванка.

Люди заворушилися й нетерпляче ждали...

На чернігівському шляху позасідали гуртки людей, що придивлялися всім підводам, які їхали на базар до Київa, чи на котрій не найдуть Іванка.



Цікавість з дня на день росла, збільшалася...

Нарешті діждалися... Одного дня в полудне побачено підводу окружену сильним зводом воїв, що наближалася до Київa.

Дехто з цікавості вихилявся з укриття, зближався незначно до підводи, щоби придивитися, кого там везуть.

На підводі побачили скованого чоловіка, що милосерними очима поглядав на людей, від часу до часу щось невиразно крикнув, стогнав начеби у сні, начеби хотів на себе знернути увагу. Люди завважали, що увязнений пізнав, що зближається до Київa, бо почав на ціле горло охриплим голосом кричати, чим давав знак, просив рятунку...

Товпа людей підбігла до підводи, дехто заглянув до середини воза, дав знати другим, бо переконався, що це був князь Іванко.....

Тоді змовники, що сиділи у корчах, забігли дорогою воям, здержали їздців, піднесли крик, щоби освободити в'язня. Другі стали кричати:

— Хай живе князь Іванко! Люди рятуйте князя Іванка!

Іванко пізнав, що товпа ним цікавиться, став ще голосніше кричати, просив завести його перед великого князя.

Товпа збільшувалася з години на годину, обступила віз і жадала звільнення Іванка...

В'язень виглядав страшно! В брудній подертій одежі з розкуйовданою бородою і волоссям кричав і просив завести його перед великого князя. Однак це нічого не помагало. Вої розігнали товпу, а в'язня доставлено до підземного льоху, біля княжої палати.

Товпа не вступилася... Вивалила замкову бра-

му і силою вдерлася на замковий дитинець, де підняла страшні крики за звільнення Іванка.

Часть людей побігла до митрополичого двора, просити пастиря церкви за невинно увязненим добродієм великого князя...

— Владико, рятуйте невинного!

— Владико, не дозволяйте видати Іванка на смерть галицькому князеві!!

— Іванко добродій великого князя!

— Він добув Юрієві великокняжий престіл!

— Він двічі воював у Суздалі за великого князя!

Митрополит Клим вислухавши скарги й прохання своїх вірних, зібрався зараз і пішов на великокняжий двір.

Станувши перед великим князем сивобородий старець, як найвищий пастир української церкви поглянув грізно на князя і сказав:

— Княже! твориш погане діло! Іменем всемогучого Бога закликаю Тебе пусти на волю твого брата князя Іоанна!

— Не можу, владико, відповів Юрій... Він хоче мого зятя князя Ярослава Осмомисла вигнати з Галича і засісти на його столі.

— Як то княже! він, сам один чоловік, хоче такого багатиря як Осмомисл скинути з престола? Деж це можливе?

— Він задумує на нього крамолу, має зоружені полки хоробрих Берладників...

— Княже! що значать навіть зоружені полки проти такого правителя, як галицький Ярослав?

— Княже! Іванко проливав кров за тебе в Суздалі й у Києві?

Юрій похилив голову.

— Княже! негодування твоїх підданих проти твого несправедливого наказу, може тобі багато пошкодити. Я раджу тобі відпустити брата твого Івана на волю... Ти-ж цілував йому хрест!

Юрій похилив голову і мовчав...

Княже! Кара Бога живого, жде тебе на страшнім судищі Христовім! Княже! чим оправдаєш твій поступок? За що мучиш його душу? Княже не боїшся пекельного огня?

Юрій мовчав...

Заклинаю тебе ранами Христа Спасителя: пусти невинного.

Княже! стоїш над гробом, а видаєш невинну душу, як Юда Христа! Грѣхъ ты єси, цѣлувавши ємъ хрестъ, дѣржиши єго въ толицѣ нѣжи, и ще хочши видати на свѣйство<sup>1</sup>.

Юрій підніс голову і промовив глухо:

— Прости владико!.. не дам Іванка в руки зятя мого Явослава... покоряюся тобі владико і прошу прощення...

— Хай тобі Господь Бог простить — проси також у Іванка прощення!

## XVII.

Була гарна тепла днина. Над Галичем світило ясно цілий день сонце. У воздуху спека, всі сподівалися дощу, але дощ не приходив. В княжій палаці було душно. Після боярської ради, думні бояри стали розходитися. Кожний спішив до свого дворища й заняття.

<sup>1</sup> Іпат. літ.

Князь Ярослав вийшов зі своїми двірськими боярами на дитинець. Всі посідали під розлогою липою на дубових лавах, і почали гутірку, сподіючися дощу....

— Не буде дощу — відповів князь...

— А от зі сходу показуються хмари — завважав боярин Судиславич.

— Східні хмари не мають значіння — відповів князь — західні хмари спрваджують обильний дощ.

— А чому так княже, як Господь Бог захоче, то й зі східних хмар буде дощ.

— Воно так — відповів князь. — Але головним жерелом всіх дощів, це західні хмари, які повстають з великого моря, що на захід від Франків.. там Господь Бог помістив найбільші моря, що доставляють нам найбільших дощів.

— То там вже кінець землі? — запитав боярин Гніздович.

— Так пишуть учені Греки, що в Олександрії укладають книги, що там необняте море, якого ніхто не переїхав, відповів князь, і глибоко задумався.

Всі замовкли, не хотіли переривати думок князя, хоч всі в його душі вичитали, про що думає князь. Він кожної хвилини сподівався послів з Києва. Бояри хотіли перервати задуму князя й почали дотепними сміховинками розвеселювати його. Князь від часу до часу усміхнувся легко, і дальше думав своє, підперши обі руки на палиці.

— Коли прийдуть послы, будемо мати вже спокій в Галичі. — сказав Гніздович.

— Певно, що так — відповів Судиславич. — Найвищий час забезпечитися від лихого чоловіка, щоби не жити у вічній тривозі й непевності.

— Тоді можна буде спокійно працювати над дальшою розбудовою держави — замітив боярин Негвар.

— Ще чого не стало, і знову будемо будувати, досить ми вже набудувалися, час би князеві відпочати, і нам не журитися вічно тими будівлями, досить їх побудовано по Галичі і по цілім краю...

— І я так кажу — замітив Судиславич. — В котрім князівстві тільки настроєно будівель як у нас за так короткий час...?

Князь сидів тихо, не відзивався до своїх дорадників, в кінці гірко всміхнувся. — Він переживав у своїому серці страшні муки... Що зробити з Іванком, як його привезуть послі з Києва, віддати під суд, чи простити двоюрідному братові. Може він поправився, може споважнів, перемінився, може як раз буде йому помічний в дальшій розбудові держави, може як раз в околиці Берладі мав би багато роботи і так у двійку могли б чудес доказати — думав собі Ярослав.

Почувши, що бояри говорять про відпочинок, князь засміявся добродушно до них і сказав:

— Держава не може ніколи відпочивати, як чоловік. Так само і кожний володар...

Держава мусить бути у вічнім руху, у безстанній праці... Ні один монарх на світі не зробив ніколи усього, що до нього належало — а вмираючи лишив багато діл недокінчених — а наслідники його мусили починати на ново...

Памятайте мої дорадники, що я кажу вам. — Держава подібна до ріки, от якби до нашого Дністра. Одні води припливають, а другі відпливають, через це твориться вічний нездержаний рух, йде вічне життя,

Якби води у ріці станули на місці, настало би гниття, сморід, і смерть!..

Так само держава... Вона мусить іти з поступом, і творити такі діла, яких час вимагає... Як керманічі держави скажуть: «Досить нашої роботи, відпичнім», вони виписали собі смерть! Показали себе нездатними до дальшої творчої праці... Держави не будується для одного покоління людей, для тих всіх, які в ній живуть, але для майбутніх поколінь, для тих, що в ній щоденно, щогодини, щохвилини родяться. Вони виховуються у світі з іншими поглядами, з іншими вимогами. Люди в державі змінюються, і їхні вимоги і погляди змінюються, для них мусимо в державі змінювати навіть закони і порядки, і пристосовувати до потреб людей, до духа часу. Тому в державі мусить іти вічний рух, вічні уліпшення. Памятайте мої дорадники, де рух — там життя, де спокій — там смерть!

Бояри слухали з зацікавленням слів князя, дивувалися його мудрості. Відтак всі замовкли... Мовчанку перервала тупітня коней на дитинці. Всі звернули лица в сторону їздців, які щораз більше приближувалися до них. Побачивши князя, зісkochили з коней, станули перед ним, поклонилися у пояс і передали письмо від київського великого князя Юрія.

Князь розвернув письмо, перебіг його очима, засміявся і сказав до своїх придворних:

— От, маєте спокій... Якже може бути спокій. Тепер отвирається перед нами ще більше поле до безнастанної праці...

— Що такого княже? — запитали зібрані..

— Великий князь Юрій, мій тєсть, відмовив мені видачі мого соперника князя Іванка.

— Ох! Господи!

— Я не мав наміру вбити його, борони Господи, я не бажав йому згуби... Навпаки, я змінив погляд на його особу... З ворога, я хотів зробити собі приятеля... Я хотів поділитися з ним володінням... Я знаю, що йому тяжко тут в нашім князівстві дещо належить... Я хотів радо поділитися з ним владою... Хотів лишити його на своїм дворі і з ним разом працювати над дальшою розбудовою держави. Однак мій плян не вдався... Не було між нами довіря... Іванко остав дальше нашим ворогом.

— Ох! Господи! — загули бояри...

— Тому тепер мусимо бути дуже обережні! Мусимо чувати день і ніч над нашою державою... Жде нас безнастанна праця... Мусимо скріпляти сили, щоби на всякий випадок бути готовими...

Князь скінчив, бояри замовкли. — Настала тишина. — По хвилині оден з боярів запитав князя:

— І щож тепер нам робити, милостивий князю?

— Я думаю відкликати мої війська з Волині. На що даремно проливати кров...

— І я тої думки, сказав Негвар.

— І ми так думаємо, шкода наших дітей...

— Хай вертають до домів.

— Хай вертають! хай вертають! — загули бояри.

Князь зараз другого дня вислав гонців на Волинь до свого военачальника Ізбігніва Івачевича, щоби вертав з полками до дому...

Відносини між тестем, а зятем охололи... Князь мусів думати сам про себе та свою державу...

— Бачите мої бояри... Немає часу відпочивати. Глядіть, що сталося... Тесть своєму зятеві, своїй дитині не вірить!...

Тяжкі часи настали!.. Бачите, не можемо на нікого розраховувати, що нам хтось допоможе!..

Числім тільки на власну поміч!... Як ми собі самі не допоможемо, будьте певні, що ніхто нам не допоможе.. Мусимо самі з себе викресати вогонь, напружити всі сили, щоби остоятися на верху! щоби оборонити нашу державу, зберегти волю.

Бачите тепер, що й мій батько помилився, як мене женив у Суздалі!.. сподівався покійний на поміч Юрія.. Де сьогодні та поміч? Сьогодні мусимо бути обережні проти Юрія і проти Іванка!

Я бажав видачі Іванка, щоби зробити з нього чоловіка, привязати його до себе, ми у спілці були би багато добра для батьківщини зробили..

А так?..

А тепер, я боюся їхньої спілки.. Бог знає, що вони оба задумують.. боюся, щоби вони оба не зробили нам якої пакости..

Тому — не маємо ні хвилини часу до втрачення — не можемо спочивати.. жде нас тяжка праця.. оборона нашої держави..

Чи можемо спочивати, запитав перегодом князь?

— Ні княже! будемо дальше боротися і працювати! — Бояре подивлялися мудрість і проворність Богом їм даного князя Осмомисла.

## XVIII.

Справа ув'язнення Іванка Берладника, стала голосна по цілій Україні від Балтійського по Чорне море..



На всіх княжих дворах довго нею занималися. Про долю цього князя складано легенди, співано билини, як про чудо-багатирів. Його особою бавили малі діти, при колісках пістунки співали про нього пісні...

За якийсь час дійшли до Галича вісті, що великий князь Юрій з Іванком помирився, що Юрій тримає Іванка біля себе при дворі, і виправляє його з поворотом на якусь війну проти Новгородців...

Особа князя Іванка почала цікавити всіх.. Найбільше нею занявся чернігівський князь Ізяслав Давидович, також претендент до великокняжого престолоа...

Він дізнався, що згода між князями не тривала довго. Хтось з дворецьких доніс великому князеві, що Іванко сам задумує засісти на великокняжій столі. Тій сплетні Юрій повірив, казав Іванка увязнити та відслати знову в кайданах до Суздаля, і там кинути до вязниці..

На цілій Україні закипіло... Чернігівський князь Ізяслав Давидович постановив рятувати вязня, але не знати, чи з любови до героя, чи для своїх власних інтересів, щоби при допомозі героя засісти на великокняжій столі...

Наочні свідки донесли Ізяславові, що Іванка справді закованого везуть до Суздаля... Князь Ізяслав засів зі своїми воями на чернігівським шляху, звів бій з дружинниками великого князя, що везли Іванка, відбив вязня й забрав його до свого дому...

— Іванку, любий друже і брате! Мусимо оба тепер покарати цього суздальського злодія, що за твоє добро — тобі таку кривду заподіяв.. Мої полки готові до походу, їдемо на Київ відтак на Галич. — Сказав Ізяслав.

— Добре, брате, їдемо, — сказав Іванко, — але наперед я мушу післати до Яр Бусовича по моїх Берладників. У нас буде тоді більша сила...

— Я вже повідомив в твоїм імені Берладників, вони вже в дорозі до нас, будь спокійний, все добре склалося, мусимо прогнати цього варвара з Київа — відповів Ізяслав.

— Як далеко ще Берладники?..

— Доходять до Сіверського Новгороду, за кілька днів будуть між нами, і пімстять твою кривду.

— Вірю в це, що пімстять, того злодія мусимо провчити... — Де в нього честь? — де якась совість...

Вісті ці розійшлися блискавкою по всіх українських землях... Люди закипіли злістю...

Великий князь Юрій виправивши в кайданах свого добродія у Суздаль, сам, щоби заспокоїти свою совість, дався запросити бояринові Галиповичеві, знаному у Київі зі справлювання веселих пирів, до себе в гості. Там сходилися часто бояри, прихильники Юрія, забавлялися весело при обильно заставленім столі. В кружку тих боярів любив Юрій весело забавитися, бо було що випити...

Станувши на порозі боярського дворища крикнув Юрій голосно до боярина Галиповича:

— Давай меду боярине! — Давай скоро, жажда мене томить, давай, давай, бо »веселіє Руси в питті«. Це сказавши засміявся дико Юрій і ведений боярами по під руки, увійшов до грідниці, де заставлені були столи всілякими вибагливими стравами, а головно кувщинами здорового меду, якого запах розходився по цілій грідниці.

— Прошу дуже, милостивий Господарю наш і великий княже, зайняти місце за столом, де все го-

тове жде Вашої Милости — сказав боярин Галипович.

Увійшовши до гридниці Юрій перехрестився перед образом, сів на лаві, а відсапнувши тяжко, подивився на заставлений стіл і запитав:

— Де моя чарка, боярине?

Юрій взяв подану чарку у руки, вихилив, тяжко відсапнув, і поглянув на Галиповича.

— Деж друга?

— Прошу, прошу вашої Милости.

Долгорукий взяв чарку і сказав: — Ця на твоє здоровля — і вихилив знову.

— Третя за здоровля вашої милости нашого великого князя, батька й Господаря нашого! — сказав Галипович і всі бояри разом з господарем дому вихилили свої чаші.

— Четверта за здоровля твого дому, боярине, а наливай п'яту, бо смачний медок...

— П'ята за ваше здоровля бояри, сказав Юрій.

Потім пішла шоста, сьома й десята.

Згодом почали споживати хліб-сіль, боярин гостив великого князя, чим хата багата, боярам розв'язалися язики. Гостина тривала до пізної ночі, причім господар дому не жалував гостям меду. Великий князь розвеселився, втопив у меді грижу совісти, що мучила його за кривду Іванка...

З першими півнями Юрій Долгорукий втратив цілком пам'ять. Деякі бояри посхиляли голову на столи, бо тяжіла їм мов набита оловом. Господар побачивши, що великий князь має досить, випровадив дорогого гостя при допомозі сусідів на княжу телігу, з відки відїхав на замок, положився в постіль, з котрої більше не встав.

Третого дня по цій славній гостині, князь Юрій Долгорукий помер.

---

В тім самім часі чернигівський князь Ізяслав Давидович при допомозі Іванка Берладника та його хоробрих воїв поспішив до Києва, котрого не було кому боронити, і без бою засів на великокняжім столі....

---

Незабаром новий великий князь прислав у Галич посла з проектом приступити до союзу з ним.. Ярослав Осмомисл почувши ці новини зробив великі очі, задумався..

Як у кожній справі так і тепер, не хотів сам на власну руку нічого рішати, без наради з боярами..

З тою метою скликав своїх дружинників і боярів на велику раду, на якій промовив:

— Браття і дружино! Ви чули вже, які то зміни зайшли у Київі! Ви певно чули також про це, що новий великий князь Ізяслав Давидович хоче заключити з нами союз... Мусите зміркувати, чи цей союз бувби для нас корисний, чи ні.. А зміркуєте доперва тоді, як придивитесь, яка то боротьба йде скрізь між князями... Ви бажаєте спокою... а у світі всюди боротьба, рух, а боротьба це життя... Спокою бажає лише слаба людина, людина слабої волі, людина нездібна до життя!

Пам'ятайте, що чоловік закалює свої сили у безнастанній праці, у безнастанній боротьбі, в напруженню. В спокою тратить силу, в кінці тратить охоту до життя...

Союзів рівнож не заключається все для спокою, а більше до боротьби.. Скажіть мені тепер

як ви глядите на союз з великим князем Ізяславом Давидовичем?

— Може й добре булоби, великоможний князю. Булиби ми вже раз спокійні о Погорину...

— Так, так! бувби спокій о Погоринські городи — а так вічно справа неполагоджена від тільки літ! Вже чотирьох великих князів минулося — а Погорина все предметом спору між нами... Так і я бажавби такого розв'язання справи, і ми такого спокою собі бажаємо й заключили би радо союз, щоби на інших полях можна було працювати — але цей союз повинен бути щирий — а щирий він не є, бо за спиною того союзу, укритий князь Іванко, що вічно думає про золотокований стіл у Галичі... Я так довго не можу з великим князем заключити союзу, як довго не виясниться справа з князем Іванком. Я хочу цю справу в найкращий спосіб для Іванка розв'язати. Хочу ділити з ним спільно долю й недолю, але на свої пропозиції не маю жадної відповіді — для того лякаюся заключати союз... Що ви на це скажете?

— Можеби вислати яке посольство до великого князя, щоби цю справу розібрало. Ліпша дружна згода, як кривава війна...

— Я про це давно думаю, це ціль мого життя, щоби справу з Іванком залагодити мирно. Я також схильний вислати посольство до великого князя, він як знаю, любить великі почесті...

— Ми бояри і весь галицький народ хочемо дуже, щоби між обома князями з роду Ростислава згода запанувала на нашій землі. І маємо надію, що ти великоможний княже, своїм бистрим розумом, цю прикру справу гаразд розбереш і доведеш її до ща-

сливого кінця... Ми всі здаємося на твій суд княже, що порішиш, те й буде, — сказав боярин Негвар.

— Ми всі під твоєю рукою ходимо. — загули бояри...

### XIX.

Ізяслав Давидович підніс відразу повагу великого князя в Києві. Наперед дав приказ очистити й відновити великокняжий терем, занечищений його попередником. Прогнав з терему суздальську простацьку службу, що розсілася тут і опоганила терем, так що годі було на все дивитися. Тому, що Ізяслав Давидович виховувався в молодому віці якийсь час в Царгороді, призвав грецьких мистців до відновлення терему. Тоді доперва він, як другий Володимир Мономах віхав до Києва, де на своїм дворі відновив візантійський двірський церемоніал.

Князь Ярослав Осмомисл довідавшись про це від своїх тайних биричів, хотів новому великому князеві показати, яку велику повагу має і він між українцями князями і між чужими володарями. Постановив закінчити спір о Погорину, та справу з Іванком Берладником. З тою метою порозумівся він з українськими та польськими князями і угорським королем, що часто гостили в його домі, щоби йому прийшли в поміч. Князі сусіди зіхалися до Галича й рішили в справі Іванка Берладника вислати від себе посольство до великого князя, щоби залагодити спір. В день св. Віри, Надії й Любви зібралося в Києві велике і світле посольство, якого від часів Ярослава Мудрого Київ не бачив. В тім посольстві їхали представники: угорського короля Белі Ляйос Керек зі своїм почотом, Ізбигнів Івачевич від

галицького Ярослава зі своїм почотом, Жирослав Іванович від чернігівського князя Святослава Ольговича, посол Онуфрій Николич від луцького князя Ярослава Ізяславича, Каспер Хамута від судомирського князя Генриха Болеславича, Валенти Мухович від краківського князя Владислава Болеславича, Гаврило Василевич від волинського князя Мстислава Ізяславича, Никифор Леонтович від пересопницького князя Володимира Андрієвича і Киянин від новгород-сіверського князя Святослава Всеволодовича. Кожного посла попереджували гарно вбрані й озброєні отроки.

Це величаве посольство вїхало на дитинець великокняжого терему в теплий, осінній день в саме полудне.

Великий князь повідомлений заздалегідь про це посольство, в імператорській мантії з діядемом на голові, та скиптром в руці, засів на великокняжій столі оточений першими достойниками свого великого двора.

Перший увійшов до престільної грідниці представник угорського короля, за ним за чергою представники польських відтак українських князів, а на кінці представник галицького князя. Всі станули на вказаному місці біля царського престола й віддали великому князеві поклін, по чім приступали цілувати перстень на руці великого князя.

Великий князь кожного цілував в чоло.

Іменем цілого посольства промовив посол галицького князя Ярослава:

Великодержавний великий Князю і Господине!  
Галицький князь Ярослав здоров і засилає Тобі,  
великий Князю й Господине, своє синівське поздо-

ровлення й бажає щастя, здоровля та спокійного царювання над твоїм народом. Князь прислав мене тут, щоби утвердити мир між обома сумежними державами і полагодити справу князя Івана Ростиславича, якого князь Ярослав взиває до повороту до своєї рідної землі і свого князівства до спільної праці над добром нашої галицької волости. Подібними словами витали інші послы великого князя іменем своїх володарів і просили полагодити мирним ладом справу князя Іванка.

Великий князь вислухавши всіх промов відповів:  
— Дорогі Братя й Бояри!

Дуже тішить мене щастя та здоровля ваших володарів братів і синів моїх. Я з ласки Всевишнього здоров, чого від серця бажаю вашим володарям братам і синам моїм, і бажаю їм всім якнайдовшого царювання у славі і Господнім спокою.

Відповідь в справі приявного тут князя Івана Ростиславича (тут вказав рукою Іванка Берладника, що стояв біля нього у княжім діядемі, та легко склонив голову в старону послів) дам вам, дорогі послы, в найблищім часі, після наради з князем Іваном і моїми великими боярами. А тому, що ви перебули довгу й тяжку дорогу, дехто аж з далекого Кракова й Буди, я прошу вас і ваших дорадників-лицарів, що є з вами, на відпочинок у моїм теремі і на гостину.

Послів увели до величавих великокняжих гридниць, де ждала на них при заставлених столах боярська знать, що гостила їх після старого володимирського звичаю.

Підчас прийаття великий князь розмовляв з кожним з послів, та їхніми боярами, випитувався



про життя їхнього двора, бо всі двори були з собою споріднені... Приняття на великокняжім дворі та щира гостина затягнулася довго в ніч...

На другий день, після наради з князем Іванком і своїми боярами, дав великий князь послам відмовну відповідь в справі видачі князя Івана Берладника, тимбільше що князь Іванко не хотів про це й чути.

Мости зірвано, обі непримиримі сторони готовилися знову до війни. Після від'їзду великого посольства з Києва Іванко порадив своєму приятелеві великому князеві наймити до помочі половців.

— Я піду в степи брата, казав Іванко, степ мій дім, земля подушка, а небо покривало... Через степи доберуся до могого Берладу, а там вже я свій чоловік, я там дома.

— Радо пристаю на твою раду, брате Іване, прошу тебе дуже допомогти мені, зібрати кілька полків...

— Брате, я не Юрій Долгорукий, я Іванко Берладник.

— А я Ізяслав Давидович.

## XX.

Іванко Берладник з останками своїх вірних дружинників подався на Пониззя, у свої степи за котрими почав тужити. Почувши запах степової трави, він віджив... його вої відродилися, степи стали Іванкові мов другою його вітчиною...

Як вихор у пожарі перелетіли Берладники на своїх звинних кониках широкі й розлогі обшари необнятої Української землі. Витривалі на жажду,

загартовані на голод їхали Берладники днями й ночами до свого Берладу... Їхнім щастям була необмежена степова свобода, безжурне життя... Різні степові ватажки витали їх по дорозі, приставали до Іванкового полку, так що з дня на день полк легендарного героя Іванка побільшувався, а доходячи до Берладу числив вже до треста закалених до походів воїв.

— Княже! відозвався Яр-Бусович. Треба тоб-княже конечно вступити по дорозі до Бакоти, при витатися з княгинєю.

— Ах! Боже мій! Я про це нераз думав, але не маю відваги... Я знаю, що я багато їй кривди зробив, лишив її замкнену в монастирі, а сам гуляв по світі... Сором мені перед нещасною жінкою ставати. Вона захоче з нами до Берладу, а хто знає що ми в Берладі застанемо, чи нас там приймуть чи здобудемо стіл, і чи довго там побудемо...

— Княже мій дорогий! Я для тебе посвятив свій вік, наражувався на смерть, а для такої жінки, я пожертвував би ще більше!

— Я не маю відваги, перед слабою жінкою ставитися і оправдуватися з моїх поступків. Може б ти воеводо сам поїхав до неї і виправдав мене. Мушиш зясувати їй теперішнє наше положення, воно ж таке саме, яке було перед роками, коли ми відїздили з Берладу.

Як Бог нам допоможе зібрати полки і разом з великим князем знищити Ярослава, так тоді я її перепрошу за всі мої гріхи, заберу до Галича. Тоді вона успокоїться.

— Княже дорогий! Це не по лицарськи, тим-більше як муж зробиш їй кривду й як батько свій

дитині, як минеш її в Бакоті не відвідавши по дорозі...

— Дорогий воєводо! Я знаю, що я великий грішник перед нею, для того не маю відваги, не маю совісти дивитися їй у вічі тепер, пізніше я її перепрошу й озолочу...

— Княже! як ти її минеш тепер, знай, що я тебе лишу й піду собі світами. Я маю за велику честь для цієї жінки, щоби оминати її в Бакоті й не потішити.

— Я сам не піду в твоє ім'я, потішати її, над її терпінням знущатися! Хто провинився, хай вмє упокоритися.

— Добре, друже. Піду й перепрошу її й буду плакати разом з нею над нашою долею — сказав Іванко з легкою усмішкою, але й ти підеш за мною:

— Піду з тобою, княже, хоч я тебе давно перестерігав перед тими непотрібними і безкорисними для тебе походами, що тобі тільки нещастя принесли.

Оба приятелі завернули своїх воїв в сторону Бакоти. За кілька годин їзди станули при воротах бакотського жіночого монастиря, де довідалися, що княгиня перед місяцем виїхала з синком у Київ, бо до неї дійшли чутки, що її чоловіка увязнив там великий князь Юрій і хоче видати його на смерть галицькому князеві.

— — — — —  
 Несподівана вістка вдарила обох приятелів, як грім з ясного неба... Іванко попав в отупіння... Помітивши це Яр-Бусович укладав плян, в який спосіб треба буде ратувати княгиню... Оба приятелі згодилися на це, що воєвода зі зводом отроків вернеться до Києва, а знайшовши княгиню, приведе її

з сином до Берладу... Хай буде, що буде, Іванко постановив більше з жінкою не розставатися.

Відпочивши кілька годин в бакотському монастирі оба приятелі розсталися. Кожний з них поїхав у свою сторону.

На чолі своїх берладників подався Іванко на полудне. Як стріла гнав чимскорше до своєї столиці. Забув про те, яке нещастя стрінуло його в Бакоті.

Вістка про поворот князя Іванка до Берладу, блискавкою облетіла весь город. Народ заворушився. Товпи народа вийшли Іванкові на зустріч, всі вистали свого князя як батька-бідних. Матері ставали на пальці і підносили діти на руках, показували їм свого князя батька вбогих і сиріт.

На вістку про поворот Іванка з Берладі втік якийсь берендівський князь Кас-бур-бей, що в неприязности Іванка присвоїв собі престол, вигнав Іванкового намісника і силою заволодів берладським князівством. Заводив він різні жорстокі новості. Засудженим на смерть казав відрубувати голови і вбивати їх на палі кругом княжого терему. Іванко казав зараз усунути це страшне видовище, а в теремі привернув давніший порядок. Казав людей приймати, гостити. До місяця зложив Іванко другий полк воїв, різні давні добровольці, що памятали князя, горнулися до нього... Він тепер придумав, як зеднати собі між степовиками прихильників, і побільшити свої доходи, щоби доставити своєму добродієві, великому князеві якнайбільше число воїв, для знищення свого суперника Ярослава Осмомисла...

Довідавшись, що плавба між Царгородом а Галичем наладна, напав Іванко зі своїми Берладни-

ками другий раз на галицькі кумбари, розбив їх, розграбив майно, половину розділив між своїх підданих — бідних степовиків, чим зєднав собі любовних, що ждали хліба...

Великий князь прислав по двох місяцях до Іванка свого посла, щоби спішився наняти половців і прийти йому зі своєю поміччю. Іванко після своїх вірників до половецького ватажка Куш-Лак-хана о поміч для великого князя. Обіцяв половцям велику нагороду й воєнну добичу.

Незабаром надтягнула половецька орда під проводом Куш-Лак-хана. Іванко получив з ними свої два полки і разом рушили великому князеві в поміч на галицького Ярослава.

Городи отвирали йому добровільно брами, всюди витали Іванка, як лицаря смільчака. Коли надтягнув Іванко під город Кучельмин, Ярослава залога замкнула перед ним усі брами й постановила боронитися на життя й смерть перед напасниками. Воєначальник Ярослава Ізбігнів Івачевич тримав у зразковому послуху свою залогу і ждав на поміч свого князя. Але в ночі багато з біднішого населення повтікало через «заборолу» до Іванка, бо дуже любили його: ради їм<sup>1</sup> вышд<sup>1</sup>.

Побачивши, що народ до нього липне, Іванко втішився дуже. Від втікачів довідався, що в городі має багато приклонників. Другого дня підступив зі своїми силами і найнятими половцями під укріплення города. Половці хотіли конечно брати город приступом, щоби його опісля ограбити. Втікачі помимо всього, не радили Іванкові нищити з полов-

<sup>1</sup> Іпат. Літ.

цями в той спосіб своїх людей. Це поставило Іванка в безвихідне положення... Йому жаль стало видавати прихильних собі своїх людей на розграблення диким половцям, для того відкинув жадання половецького начальника Куш-Лак-хана.

Розсерджений хан крикнув до Іванка:

— Як ти не кажеш грабити цього города, так давай зараз гроші за мій похід, а ні то підеш до мене в ясир!...

— А ти до кого... так говориш... Хане?! — Хто ж ти такий!... я тебе маю за заплаченого холопа... ти за гроші наймився... а неважне це, з котрої руки ти їх дістанеш... а розказувати мені не будеш!...

Підчас тих сердитих слів Іванка, воевода ханів Ях-Ширак хотів закинути Іванкові петлю на шию, що помітив воевода Іванків Прокоп Євлампіович і сильним ударом Ях-Ширака у руку перешкодив цьому, вирвав від нього шнур і закинув його ханові на шию, і потягнув так сильно що хан аж перевернувся і впав з коня на землю, а Євлампіович замахнувся на нього мечем.

В тій хвилині надбіг начальник воїв хана Ях-Ширак і загрозив мечем воеводі, коли не пустить хана...

— А на що ти хотів закинути шнур на шию нашого християнського князя, — крикнув ображений до глибини душі Євлампіович. — Ти нехристе, ми тобі покажемо, ти будеш ще над християнськими князями старшувати! — Того не буде, поки я живий! — і пхнув Ях-Ширака мечем у лівий бік, так сильно, що цей перевернувся на землю... Хан тимчасом піднявся, кинувся рятувати Ях-Ширака. Проти хана кинувся другий воевода Іванків Вячеслав Жирославич, за ханом обстали його полководці Мух-

та-Фашир і Андан-Сунго, що зранив мечем Євлампіовича в руку. Ранений Євлампіович не видержав, почав рубати, де попало, по половецькій старшині, що стала захищати хана...

Настала страшна метушня, бо в бій кинулися дружинники Іванка...

Розярені за зневагу свого легендарного героя Іванкові вої кинулися на половців... та ці роззвірені до краю виперли Іванкову дружину аж під частокіл обляженого Кучельмина...

Здавалося, що Іванкові полки згинуть під напором переваги половців...

Цій страшній різні дотеперішних спільників придивлялися обляжені в Кучельмині Ярославові вої зразу байдуже й тишилися, що половці якраз беруть верх над їхнім відвічним і завзятим ворогом Іванком та його полками. Однак побачивши свого ворога у страшній небезпеці життя, в останній хвилині пожаліли його, отворили брами города, і кинулися в бій на Половців. Ізбігнів Івачевич, воєначальник Ярослава, пощадив в останній хвилині завязтого ворога свого князя, та свою християнську кров і людину свого княжого роду й допоміг розігнати Половців...

Іванко пізнав, що тут грозила йому з двох сторін смерть, і колиб не поміч Івачевича, він закінчив би тут своє життя, разом зі своїми полками.

Половці розбіглися по степу...

На місці бою остали два суперники і zarazом два приятелі.

— Подивилися собі в вічі.

— В біді пізнати приятеля, — відізався пер-

ший князь Іванко, до Івачевича. — Я його другий раз в життю пізнав, тому ціню тебе вожде.

— І я тебе, княже, ціню дуже, що не дав розграбити Кучельмина, пожалував своєї крові...

— Як так, буваймо здорові і не забуваймо на себе, будьмо братами...

Іванко зі своїми Берладниками вернувся назад до Берладу...

### XXI.

У престольній грідниці Галича великий смуток..\*

Зійшлися на раду всі знатніші бояри, богаті купці, дружинники князя, вельможі. Лиця у всіх сумні, де у кого сльози в очах... Всі пригноблені, дехто киває головою... Всі нетерпеливо ждуть князя... Втім відчинились двері... Увійшов князь Ярослав, оточений придворними чинами, полководцями і заняв місце на престолі... Лице князя змінене.. бліде.. терпляче, наче би підвівся з важкої недуги.

Кілька днів двері княжого терему не замикалися, то приходили покривджені шукати справедливости. Купці приносили з плачем рахунки, скільки потерпіли на ограбленні кумбарів. Жінки ридали за повбиваними рибалками... А князь сподівався, що таки з часом найде спосіб порозуміння з Іванком. На дні його душі не вигасав вогонь надії, що таки з часом найде спосіб помирнення... Тепер після останнього нападу всі стежки до цієї згоди завели. Князь терпів страшно... не спав по ночах, душа його боліла. Мусить ужити рішучих засобів покарати винownika, так близького йому по крові.

Князь поглянув на зібраних і сказав:

— Вже другий раз за мого короткого па-



нування над нашим гарним краєм, стрінуло нас всіх лихо від мого родича, князя Івана Ростиславича...

Вже другий раз цей лицар-розбійник, бо інакше годі назвати такого чоловіка, напав на наше спільне майно, на наші кумбари, розбив і пограбив нашу працю, нащо не оден з вас довгі роки працював... Своїми розбишацькими набігами спинює розвій нашого господарства, нищить наш дорібок... Цього не можемо терпіти, і ніхто в державі цього не стерпить, і таке хижацтво мусимо нищити... Я призвав вас всіх на раду, щоби ви рішили, в який спосіб маємо покарати цього ватажка, що сів на нашій землі, утворив собі осібне князівство, і грабить наші надбання. Радьте дружино!..

В тронівій гридниці, переповненій достоїнками Галича, настала тишина... Бояри й купці оглядалися оден на одного. Врешті відозвався боярин Ярополк Аверкович: Великоможний князю наш, ми всі під твоєю розумною рукою ходимо, ми всі на Божій і Твоїй, княже, волі! Як ти нам постелиш так ми будемо спати... Ми твої діти, княже, а ти наш батько. Ти заступися за нас покривджених, збери рать, удар на нашого ворога, а Бог і Святі допоможуть Тобі побити його й покорити під ноги нашого супостата...

— Так! так! най буде — заговорив боярин Петро Атиногенич, — збирай рать, княже добрий, Осмомисле наш премудрий, захисти наші прибутки, щоби ми оставили дещо нашим дітям...

— Так-так! збирай рать, княже, рать люту, а бий княже супостатів наших, щоби не розбивали кумбарів, не грабили мезамврійців, що везуть наші прибутки, та не убивали їх — викинув палко купець Євтихович...

— Бий княже всіх супостатів, вижени їх за море, збирай полки, ми всі підемо з тобою, кричала зібрана старшина народу. В гридниці зробився крик і шум. Всі однодушно домагалися походу на Берладника.

— Покарати Берладника!

— Вигнати його з держави!

— Смерть грабіжникові! — лунало по тронній гридниці, а князь сумними очима поглядав з висоти престола на зібраних достойників своєї держави.

— Браття і дружино! — заговорив князь. — Хай буде ваша воля! Завтра, я вишлю гонців на всі сторони нашої держави, щоби полки в найкоротшім часі були готові. Назначу полководців, щоби спішили на означене місце...

— Хай живе князь! Хай живе князь! — лунало грімким відгомоном по гридниці. — Бояри стали розходитися.

Через два місяці полки Ярослава стягалися під Галич... Князь навязав зносини з волинськими князями і зажадав їх помочі... Однак проти цього союзу задемонстрував великий князь Ізяслав Давидович і зробив союз з чернігівськими князями проти Ярослава. Щоби не допустити до розливу крові великий князь Ізяслав Давидович вислав своїх послів у Галич. Однак це посольство ще погіршило справу, бо звернуло Ярославові полки проти Києва... Київляни не бажали собі тепер війни з Галичем, бо після панування Юрія почали приходити до сил, хоч і негодували на самоволю нового великого князя, за його вічні налоги й вимоги на прикрашення двора. Дійшло до цього, що озброєна ватага недоволених бояр напала на великокняжий двір, по-

била сторожу й пограбила терем. Великий князь ледво урятував життя, втік з вірними дружинниками у степи... схоронився у безпечній захисті у свого приятеля, Іванка в Берладі. Приятелі упали собі в рамена...

— Так брате Іване! — сказав Ізяслав, — такої вдячності дізнав я від своїх «вірних» підданих... Брате Іване, друже, порятуй мене в нещасті!... я тобі також жінку привіз.

— Господи Боже! що я чую! а деж вона?

— Он там — на кінці мого зводу воїв, — під опікою твого вождя — сидить з дитиною на телізі...

Іванко побіг привитати жінку... Чоловік і жінка на радощах не могли промовити й слова... очі заплили їм сльозами...

— Деж ви найшлися разом? — запитав по хвилині Іванко, всіх нараз, — розкажіть!

— На степах — відгукнув коротко Яр-Бусович — степ широкий, хто шукає той знайде, — сміючися зажартував воевода, — але княгиня змучена потребує відпочинку.

— Ні, я не змучена, — зажартувала княгиня, — хто привик до скитального життя, цей ніколи не змучений.

— Щож ти приготував для нас, дорогий чоловіче? — запитала жартуючи княгиня і запросила всіх гостей до княжого терему.

Того дня в Берладі був великий празник.

## XXII.

Великий князь Ізяслав перемучився дуже татким несподіваним степовим походом... Як старий

чоловік мусів кілька днів відпочивати, посидіти в гридниці...

Зажурився старий вожд і старий володар держави... Він хотів піднести престиж велико-княжого престола на належну йому висоту, хотів збільшити блеск скиптра першого великого будівничого держави св. Володимира. Хотів прибрати у дорогі жемчуги шапку Мономаха — а тут звичайні крамольники не допустили до того...

— Господи! прости їм, бо не знають що творять, — повтаряв великий князь до Іванка...

— Колиби не твій вожд, Яр-Бусович, я не переживби цього, бувби не бачив, ні тебе, ні твого Берладу... Це великий чоловік... цього йому до смерти не забуду, Я вже вмираю на степах.

— Дуже мене це тішить, що маю такого вірного й відданого вождя. Він і мене не раз з тяжкої біди вирятував...

— Скільки він натрудився, — додав згодом Ізяслав — поки найшов твою дружину... де б то іншому лицареві хотілося! Це правдивий лицар, яких у нас мало... Відки він родом, княже? Де ти такого взяв? Це диво!...

— То Лемко, десь аж з під Сянока... чудна людина. Я його найшов на сяніцьких воротах, коли ми воювали з Володимирком. Я вертав з весільною четою з Буди, з нами йшов Гейза зі своєю армією на Володимирка. В Сяніччині, якийсь мадяр захопив мою жінку, ще як дівчину, на коня і втік з нею... В годину після того я надбіг зі своєю четою, а у Вуличі, де жінка жила, слід по ній застиг. Батько її, як сяніцький воевода боронив замку, мати пририта горем плакала у своїм дворищі. Більше в хаті ні-

кого не було... Я не знав, що робити. Тоді прибіг до хати якийсь молодець, майже ровесник жінки, товариш її дитячих забав і показав мені дорогу, куди маляр повіз дівчину. Посідали ми оба на коні, дігнали мадаря і відбили дівчину, котру маляр звязану кинув до Сяну. Від тоді взяв я його з собою до Звенигорода. А тому, що відкрив я в ньому великий талант до воєнного ремесла, то й зівстав він моїм начальником замкової сторожі, а з часом моїм першим полководцем, під Галичем урятував мені життя.

— Подивляю його, чудна людина, це рідкість в нинішніх часах — з якою посвятою він мною і твоєю жінкою в дорозі займався, того йому ніколи не забуду. Сьогодні таких людей не має, хіба десь там може між Лемками такого знайшовби... Та я, брате, ще дуже перемучений, мушу ще кілька днів посидіти в теремі, щоби відпочати — і на тебе, брате, одинока моя надія, що ти мені допоможеш..

— Брате Ізяславе, я не Юрій Долгорукий, для тебе, брате, пожертвую всі мої сили, щоби тебе рятувати, ціле життя буду за тебе боротися, щоби направити, заподіяну кривду... Маю надію, що ми оба у спілці докажемо цього. Добре, брате, що до мене приїхав. Я відкрию тобі одну тайну, що може нам обом допомогти...

— Щож такого? Слухаю тебе...

— Знаєш брате, я задумую зробити похід на багатий город Олеше, що над Чорним Морем. Там багатства з цілого світа. Город той платить дань раз Хазарам, раз Київу, раз Грекам, а й Половці там часом поживляться. — А по правді Олеше повинно стало належати до Берладу.

— Гм — гм — гм — сказав згодом великий князь подумавши трохи. — Город цей справді повинен належати до Берладу, а відтак разом з Берладом до Галича, як найблища точка опору над Чорним Морем для Галича...

— Брате Ізяславе. Там буде можна допомогтися, звіттам мої Берладники не раз давніше навантажені добичею, вертали... Я оголошу похід по цілім моїм князівстві, ти тимчасом відпінеш, а відтак рушимо оба в дорогу... Ручу тобі брате, що по тім поході ти вернеш до Київа, а я до Галича...

— Коли я брате за старий трохи до такого походу по степах — час бо вже відпочати по давніших воєнних походах...

— Бог батько, брате, поїдемо поволі, я постаюся про всі вигоди для тебе брате в дорозі..

В місяць після тієї розмови оба князі вирушили на чолі двох добре озброєних полків, в яких було по 500 вправлених воїв...

Їхали серед великих труднощів, через високі спалені від сонця буряни, в котрих ховалися коні з їздцями... Люди й коні терпіли страшну жажду, горло засохло, як підошва, не було води... Від часу до часу їздці пускали коней на пашу а самі виривали цибуляті рослини з розпаленої землі, щоби добути з неї бодай дрібку соку для злегчення жажди...

Після тижневого тяжкого походу, доїхали над берег Чорного Моря. Там при маленькім ручаю, що ледви слизив по розпеченій землі, вгасили жажду й розложилися у балці табором, щоби відпочити. — Тут оба князі відбули зі своїми полководцями воєнну нараду. Тепер доперва відкрили своїм воєм ціль походу...

— Їдьмо зараз на Олеше! — закричали вої.

— Не можна зараз! заказую під карою смерти. — сказав полководець Яр-Бусович. — Вам здається, що Олеше так легко добути як зїсти печену курку... Там його добре стережуть вої, і то добре озброєні... і повно їх там... Наперед мусимо вислати двох проворних шпигунів, щоби перевірили цілий город і з котрої сторони його найлегше можна добути...

— Я перший іду на шпигуна, — відіззався князь Іванко...

— Ні, княже! ти цього зробити не можеш — сказав полководець. — Ти голова всьому прововоді, ти князь. Без тебе пропасти може ціле діло...

— Не бійся, брате, — сказав Іванко. — Я мушу піти за шпигуна, я сам мушу перевірити якою стороною треба буде напасти на город... мене ніщо не здержить від цього діла...

— Як так, то піде чотирьох шпигунів, один для оборони твоєї особи, княже.

— Мені не треба охорони, я скорше їх всіх охороню, як вони мене... Я мушу сам перевірити, які там люди живуть, якою мовою говорять і які в них багатства, — сказав Іванко до своїх друзів.

Іванко вперся й пішов. Великий князь знаючи впертість брата, не спротивлявся, лишився сам. Прикро йому було, перестарілому чоловікові, самому без товариша недолі, без приятеля, друга. Поволі сходили йому хвилі очікування повороту князя-брата... Ануж, нещастя трапиться... що йому тоді самому, старому тут, в так далекім краю робити... прийдеться поневолі загинати... Великий князь розхорівся, перемучений тяжкою дорогою, положився в наметі, щоби трохи відпочати...

Після тижневої неприязности, князь Іванко вернувся з одним шпигуном лише, інші два пропали...

— Ставай, брате, їдемо на Олеше, — сказав Іванко до Ізяслава, що лежав спокійно в наметі. — Там великі багатства, буде за що сісти в Києві!

— Ні, брате, я вже не поїду на Олеше. Я щось не здужаю, перетомився, мушу відпочити, — сказав Ізяслав до Іванка і сумними очима повів довкола...

Іванко зажурився, побачив по лиці великого князя, що йому вже не до їзди на Олеше... По нараді з полководцями вибрався Іванко з обома полками, нічною порою в похід, лишивши хворого великого князя під опікою сильної сторожі.

Під мури городу прибули на світанку, хвилину відпочали в німій тишині. Лишивши коні за городом в очеретах, підступали в найбільшій тишині під укріплене місто, і зі сторони моря вдарили на нічну сторожу, котру перебили і вдерлися в город, де люди спали ще кріпким сном...

Берладники з диким криком кинулися на другу досить численну нічну сторожу в городі, перебили її, й почали грабувати багатий генуеський город. Населення пробуджене зі сну, ставало тут і там до оборони свого майна, але й її перебито, багаті склади товарів розграблено... Решта населення поховалася по норах, а Берладники на навантажених возах вивозили з нещасного города дорожочінні речі, дорогу срібну посуду, золотом ткані парчі, гроші, припаси хліба, бочки дорогих вин, малмазії й повні скрині полудневих овочів, як фіг, дактилів, лімонів...

Через порозбивані брами города зі співом на устах відїхав Іванко Берладник з величезними бо-



гатствами до станиці великого князя Ізяслава, в надії, що зробить великому князеві неабияку прислугу...

Увійшовши до намету свого добродія, побачив Іванко, що великий князь віддав при ньому Богові духа...

Іванко Берладник остав сам...

---

### XXIII.

Полки Ярослава Осмомисла після київського походу сильно ослабли. Не могли ніяк гнати по степах за противниками. Мучилися дуже, а найбільше нарікали на брак води.

Князь Ярослав по нараді з полководцями післав полки на відпочинок. Постановив відтак стреміти до опанування Берладу ріками Дністром і Прутом і тоді спрямувати випочаті полки, щоби бути близько води. З тою метою дав приказ будувати кумбари й баржі для перевезення війська.

Робота закипіла. Князь запряг до роботи самого себе і свій народ...

Але не всі Галичани піддержували думки князя. Дехто противився плянам Осмомисла... почали нарікати, ширили невдоволення... Найшлися й такі очайдухи, котрим наскучила вічна праця для держави — хотіли по старій привичці спокою... Почали негодувати на князя... В очі говорили інакше, а поза очі зраджували його, намовляли до непослуху, пхали народ до бунту. Дійшло до того, що послали в тайні послів до Іванка з зазивом:

— Як ти, княже, зявишся під Галичем зі своїми полками, ми всі перейдемо на твою сторону, тобі поправді належиться галицький стіл, а не Ярославіві...

На чолі тих невдоволених станули старі бунтівники з часів князя Володимирка Ковильний і Шкурак... Вони готові були для своєї вигоди продати князя й цілу державу.

Повторилися часи Володимирка... Таких людей не брак ніколи...

Однак більшість народу гляділа тверезо на стан речі, і станула рішуче по стороні Осмомисла, помагали щиро князеві...

Закипіла робота на всіх полях, найбільше в лісах, при будові кораблів і барж для воїв...

Князь був у веселім настрою духа. Його втіху піднесла ще вище вістка про шляхотний поступок князя Іванка і свого военачальника Івачевича під Кучельмином... Князь казав собі щоденно широко розказувати цей епізод...

— Вірю в перемогу доброго в людині, вірю в шляхотність людського духа, — казав до боярів Негвара, Судиславича і других, що любили з князем філософувати. — Не може бути, щоби зло брало верх над добром... Добро мусить перемогти, а зло згинє. —

Я бачу, що ми з князем Іванком ще зійдемося і будемо разом працювати над дальшою розбудовою нашої держави, котру так гарно мій батько розпочав, а мені так тяжко кінчити. Я не розширив її границь і не побільшив ані на один крок, тому, що дотепер боровся зі злом, яке оказалось страшним ворогом для нашої держави. Однак я бачу у поступку брата Івана зворот до доброго.

— А що робити, щоби не допустити до поширення зла, щоби його в зароді знищити? — запитав боярин Негвар.

— Два чинники можуть це зробити, родина й держава, а їм обом повинна помагати церква Божа...

— Якто розуміти княже, у нас є всі три чинники, і родина й держава й церква...

А чомуж тільки зла на світі?...

— Бо ніхто не сповняє, як слід, своїх обовязків через надмірну любов самих себе, яка з часом розвивається у жажду наживи. Жажда ця переходить в пристрасть, яка засліплює людину, відбирає їй розум і веде на бездоріжжа.

— А що робити, княже, щоби не доходило до такого беззаконня?

— Що робити?.. — запитав сміючися князь...  
Що робити? питаєте.. Кожна родина повинна бути приготована до виховування своїх дітей... А виховати діти, це найбільша штука, виховати їх так, щоби вони були спосібними тільки все добре робити, а зло буде само собою зникати. Виховати діти на добрих громадян це така жертва, що більшої людина понести не може. Людина повинна зректися свого особистого щастя для щастя дітей, повинна відмовити собі всіх утіх і приємностей свого особистого життя, а віддатися в день і в ночі на вироблення того, що називаємо добрим в душі своєї дитини. Це праця велика, вона часто переходить сили людини, тому так мало людей виховує добре свої діти. Ізза власної любови самого себе, оставляємо дітей своїх судьбі, або не маємо часу ними займатися, тому так багато нарастає в них зла, з яким батькам і державі тяжко боротися.

— А як держава може допомогти виховати діти?

— Зараз скажу, — відповів князь, але в тій хвилині прийшов отрок і заявив, що грецькі послы прибули з Царгороду і хотіли би з князем говорити

#### XXIV.

В міжчасі розійшлася по Галичі чутка, що грецький імператор Мануїл, збирає наємні війська до боротьби з Сараценами, які появилися з далекого сходу на терені передньої Азії, підбили багато народів, а тепер загрожують византійській державі, християнській вірі, а ширять науку Магомеда огнем і мечем...

Страх упав на всі християнські народи. Обовязком цісаря, як першого сина християнської церкви було, боронити Христової віри, а тим самим своєї держави. З тою метою порозсилав цісар послів до всіх сусідних володарів з проханням, дозволити на збір добровольців до своєї армії, за що цісар зобов'язався добре платити. Передусім шукав імператор відважніших, а славних ватажків-кондотієрів, як провідників, які могли би доставити цілі полки озброєних воїв.

Цісарські послы загостили також на двір цісарського швагра князя Ярослава з просьбою о поміч в так небезпечнім ділі. Князь Ярослав маючи у себе дома досить клопотів, нерado згодився на просьбу цісаря, але дав дозвіл на таку важну потребу. В цілім галицькім князівстві настав великий рух...

Цісарські висланники появилися також у Берладі, з просьбою до князя Іванка... Його слава як хороброго лицаря лунала широко по світі, а про його военні подвиги на далекій півночі оповідали

також на цісарським дворі. Хтось піддав цісареві думку запросити князя Іванка на провідника тих наємних військ, і йому віддати верховний провід.

Князь Іванко цікавий на лицарські пригоди, прийняв запрошення цісаря та згодився зайняти місце начального вождя цього воєнного походу, але за готові гроші, які йому зараз вичислено.

Зібравши три тисячі Берладників, розділив їх на десять полків, подався з ними за Дунай...

З піснею на устах вирушили Берладники у далекий світ, шукати у воєнних пригодах щастя, долі. На чолі цього походу їхав князь Іванко зі своїми вірними дружинниками, з сердечним приятелем Яр-Бусовичем.

Не судила доля мати  
В своїй землі хліба їсти  
Шукаємо щастя долі

У чужині у безвістях. — лунала пісня по степу. За Дунаєм горнулося до Іванка багато Мезамврійців і полудневих Слов'ян-Сербів, Дальматинців, Чорногорців, та Хорватів. Всі хотіли служити в Іванкових полках, всі завидували слави Берладникам...

Зробивши під Царгородом перегляд Іванкових полків, начислив їх цісар двадцять два, в яких служило понад шість тисяч добре здисциплінованого війська. Цісар зрадив дуже і затвердив Іванка верховним вождом всіх помічних сил. В кілька днів пізніше наші Берладники виїхали на грецьких кораблях морем, серед великої радості всього грецького населення на місце бою. —

\* \* \*

В місяць після від'їзду Іванка з Берладі, зявилися під Галичем Ярославові кумбари, що привезли велику силу грецьких товарів до Галича. На кумбарах маячили синьо-жовті прапори, звіщуючи щасливо перебуту дорогу. В Галичі запанувала велика радість. Купці повиходили над берег Дністра сердечно витали їх, тішилися, що щасливо минули Берладь. Князь Ярослав вийшов зі своїм двором під берег замкової гори, радувався ще більше як його піддані, і дивувався, яким чудом не розграблено кумбарів..

Думав собі, що певно душа князя Іванка перемінилася від часу події під Кучельмином... Певно в його душі добро взяло верх над злими нахонами. Тішився, що оба будуть від тепер до спілки працювати над дальшою розбудовою галицької держави. У своїй уяві бачив, як тепер ніщо не буде стояти на перешкоді оперти сильно державу о береги Чорного Моря..

Коли щасливі купці станули перед лицем князя, Ярослав з розясненим лицем сказав:

— Тішуся дуже, що щасливо прибули ви до нас з так далекого світа. А коло Берладі не було яких неприємностей, а в Малім Галичі, не було нападів?

— Ні, великоможний княже, всюди спокій, а найбільший в Берладі.

— Щож такого сталося?

— Бо там майже нікого немає. Князь Іванко виїхавз великою силою воїв на службу до грецького цісаря.

— Що ви кажете?

— Так милостивий княже, Іванко начальним вождом всіх наємних військ, буде воювати Сараценів.

— Що я чую? — я нічого не знав...

— Так, так, ваша милосте! Оповідують наочні свідки, що зібрав більше як сто тисяч воїв. Народ з цілого світа до нього горнувся, він добре платив. Навіть такі люди до нього горнулися, що голови мали як кінь, були і такі що по воздуху летіли, а все до нього та до нього, а він всіх приймав. Підчас відїзду його воїв на кораблях, в Царгороді цілу ніч співали Іванкові »Многая літа«, як якому великому героєві.

Галицький володар здивувався мило тим-всім, що зайшло, спокійно відітхнув і сказав до свого оточення:

— Судьба народів, як і кожної людини в руках Провидіння. Я тішуся дуже тим що сталося, і помолюся до Всевишнього, щоби покермував судьбою мого брата, князя Іванка так, щоби в далекій чужині діла його великого таланту принесли славу й добре ім'я нашому народові. — А весь свободний час замість на безплідну боротьбу з ним, я пожертвую на дальшу розбудову нашої держави, щоби в ній було добре всім, щоби в ній не було ні бідних, ні голодних. —

## XXV.

Боротьба з Сараценами не вгавала...

До Європи приходили від часу до часу різні вісті. Доходили через паломників і в Україну. Раз, що християнські війська відносили перемогу над невірними, другий раз, що невірним вдалося перемогти Греків і посунутися в напрямі на Європу, що грецьке цїсарство загрожене. Приходили навіть візвання до владик, щоби вірні молилися по всіх святинях про ласку Божу для християнського оружжя...

Князь Ярослав часто гостив у своїм теремі різних путників, то богомольців з гори Атос, то паломників з Господнього гробу, і від них дещо довідувався часом про події на сході. Але про Іванка нічого не міг довідатися. Часто переказував через паломників жертви до Господнього Гробу за перемогу християнського оружжя, то передавав привіт братові Іванкові, але на жаль від брата нічого не міг довідатися. Не доходили ніякі вісті.

В кілька літ пізніше, з'явився на дворі галицького князя суперник грецького цесаря, цесаревич Андронік претендент до цесарського престолу..

Ця візита не була на руку Ярославі Осмомислові, але як чесна й високо культурна людина, прийняв князь цесаревича ввічливо з почестями, які належали членові пануючого роду.

Цесаревич Андронік забавив довший час у нашім краю. На його удержання призначив князь доходи з кількох городів.. Цесаревич майже щоденно бував гостем на княжім дворі. Оба вели часто цікаві політичні розмови. Цесаревич розказував багато про відносини у византійській імперії, про нових грізних ворогів Византії й цілого християнства Сарацинів, про клопоти імператора з цими ворогами, про важкі війни, які мусить з ними вести. Розказував, що при допомозі наємних військ, вдалося раз імператорові розбити цих новітнів хижаків, і відсунути їх від границь держави, але чи на довго, Бог це знає, бо це народ геройський, упертий і завзятий. До того вони фанатичні визнавці віри в Магомеда, а противники Христа.

— А чи невідомо дещо вашій милості, яку ролю відіграли в тій боротьбі полки сформовані



нашим князем Іваном Ростиславичем, званим Берладником?...

— Знаю. Якраз тим полкам завдячує багато імператор Мануїл, а над усе, їх хороброму вождові Іванові. Лице князя розяснилося, коли почув таку похвалу для Іванка.

— Дуже тішуся, що мій брат, князь Іван діждався такої похвали... Це добрий лицар і хоробрий воїн, він правдиво любить воєнне ремесло...

— Я сказавби, що дуже відважний, але не зрівноважений. Уміє за собою пірвати цілі полки, але без глибшої застанови, а це, часом, не дуже вказане. Він представляє тип такого очайдушного степовика, що воєнне ремесло трактує як ціль свого життя, а не як середник до осягнення вищої ціли... Він свого часу голосний був на цісарським дворі.

— Бачу, що ваша милість добре його схарактеризували... А деж він тепер обертається, в котрих сторонах?...

— Га - тепер він в царстві небеснім!

Князь Ярослав порушився нервово на лаві, почувши ті слова й голосно крикнув:

— Що!? Якто, князь Іванко не живе?

— Так, не живе.

— А що ж йому сталося? Господи Боже мій, що я чую?! Що йому такого сталося? кажіть скорше, ваша Милосте!

— Я добре не знаю, справа невияснена, але правдоподібно його отроєно...

— Господи Боже! Що я чую? Ваша Милосте, будь ласка скажіть, коли те сталося, ... де? ... з якої причини і хто його отруїв? Такого лицаря!...

Отроєно його в городі Солуні, над егейським

морем. Це знаю певно, що там, з приказу імператора перебували його полки на відпочинку після побіди над Сараценами... Але, хто його отруїв, за що? — того я не знаю — бо якраз я мусів виїхати з Царгороду, як імператор приказав перевести гостре слідство. Хто допустився цього поганого діла, і позбавив імператора знаменитого полководця, — не знаю... Але ваша княжа милість може довідатися на цісарськiм дворі, тим більше, що це був князь вашого роду, брат...

— Господи помилуй! Господи помилуй! — повторив князь Ярослав голосно.

Ця вістка зробила на Ярослава сильне вражіння. Він поблід, закрив лице долонями, перейшов в думці ціле життя Іванка. Сльози з'явилися в його очах. Андронік встав з лави, жалував навіть, що розказував цю подію, котра так зворушила галицького володаря.

Однак Ярослав запанував над собою, став ізза стола, підніс руки в гору і сказав:

— Господи милосердний! прийми душу брата мого Івана до царства небесного, не суди його по беззаконням, а по великому милосердю Твоєму! Потім відізвся до приявних:

— Жаль мені, щирий жаль, так талановитої людини, як брат мій, князь Іванко. Він у спілці з мною був би багато добра зробив при будові нашої держави. Я бачу, що під Кучельмином змінилася його душа, коли він пожалував видати наш город на розграблення диким половцям, своїм спільникам. Я жив від того часу надією, що ми оба зійдемося до спільної праці для добра нашої держави... Однак не судилося... Хай йому земля буде пером, за котру боровся, і за котру життя віддав. —

## XXVI.

Княгиня Горислава мусіла дальше серед воєної заверюхи скитатися зі своїм малим синком Ростиславом по різних монастирях.

Вона пробувала нераз, недва, переконати Іванка, щоб залишив скитальче життя, щоби не вислугувався другим князям, а сів стало на одному місці, бодай навіть у Берладі, і почав працювати над піднесенням добробуту держави, а тим самим і свого.

Однак всі її зусилля показалися безуспішні, судьба переслідувала Іванка дальше й дальше.

— Видно так мені на роду написано, — відповідав Іванко безжурно...

— Алеж людина є ковалем свого щастя, — говорила княгиня жалісно...

Переходячи підчас воєної небезпеки з місця на місце, опинилася вона у спокійному Смоленському монастирі. Тут виріс малий Ростислав під оком дбайливої матери на гарного юнака. Мати страдальниця старалася дати своєму одинакові найгарніше виховання. Своє життя посвятила для щастя дитини, бо бачила, що чоловіка не відверне від походу до Греції... Пізнала, що жадоба воєної слави у нього непоборна, майже хороблива, і тимбільше віддалася вихованню сина, одинокої своєї потіхи. Жила надією, що у сина відмінний і кращий характер, як у її чоловіка...

Дитина виросла на гарного молодця, вчила його мати крім других чеснот, також любови рідного краю і посвятила для нього. Вказувала йому на свою Лем-

ківщину, на гарний Звенигород, на Галич, як його тіснішу вітчину.,. Співала йому лемківські пісні. Розказувала про діда Ростислава, перемиського князя, як доброго та дбайливого господаря, про військові подвиги його прадіда Володара, про саницький замок, про неможливість його здобуття. Розказувала, якто Мадяри цілою своєю військовою силою не могли його здобути, бо його її батько боронив, як то її молоді дівчини хотіли забрати в полон, як Іванко з рук напасників її освободив. Розказувала, як тітка його батька віддалася за грецького цесаря, до котрого батько тепер відїхав помагати воювати поганим Сараценів, — за що цесар певно віддячить-ся йому добути рідний його стіл..

Вказувала йому на обовязок жити та працювати для краю його батьків і дідів, що там, де Сян пливе, його будучність, там він, як виросте, повинен доходити свого уділу у краю теплім, підпертім пре-гарними карпатськими горами..,

Молоденький князенко мріяв про рідну землю, про сині карпатські гори, про срібнолентий Сян, про крутий Дністер.

— Мамо! а високі карпатські гори? А можна їх перейти? А далеко до Галича? А коли поїдемо на Лемківщину? А чи живе твій батько у Вуличі? А стрімка сяницька гора, на котрій замок Володара? Заспівай мені ще якої лемківської пісні?

Такими питаннями засипував князенко щоденно маму. Вона заспокоювала буйну уяву дитини, як могла і вміла, кріпила в ньому надію на краще завтра. Коли князенко виріс на гарного молодця, княгиня постаралася про невеличкий для нього полк, що оставав під командою кількох старшин, які слу-

жили в давнині його батькові. В тім полку вчився молодий князенко воєнного ремесла, з тим полком виїхав пізніше молодий князь Ростислав шукати своєї батьківщини, про котру вічно мріяв. —

## XXVII.

В кільканадцять літ після трагічної смерти князя Іванка, зявилися в Смоленську два озброєні бояри на білих конях. —

Було це посольство з Галича до княгині Горислави, та її сина князенка Ростислава; Мирослав Негварич, та Святослав Судиславич сини великих галицьких боярів, колишніх дорадників князя Ярослава.

— Щож скажете цікавого, дорогі гості, з так далеких і так близеньких нашому серцю сторін?, — питала княгиня Горислава. — Мило нам повитати вас, і zarazом почути з ваших уст, як живеться нашому народові у вашім і нашім краю...

— Зле, княгине, у нас, нема нічого доброго...

— Щож такого? — запитала з цікавістю княгиня.

— Біда у нас, княгине, колотнечі, гризня, Мадяри нас притісняють, оскорблюють нас і наші діти, притісняють народ, безчестять наші жінки й дочки, з Божих храмів поробили собі стайні...

— Що ви кажете, а щож князь Ярослав на це? — Він допустив Мадярів до свого краю?

— Князь, вже від року з Богом спочиває.

— Так... Хай з Богом спочиває, скривдив дуже мого чоловіка, тепер вони оба на Божім суді. Ну, а щож діти його, не панують у вас?

— Ні, княгине — діти не принесли нам щастя такого як батько... Один на другого нападав, один другого виганяв з Галича... Ледачий Володимир розпився, вдався до свого діда Юрія Долгорукого, а згодом віддався під опіку Мадярів...

Мадяри його прогнали, а самі заволоділи Галичем... У нас на столі молоденький малярський королевич-дітвак, під опікою малярських вельможів. Дуже притісняють нас, шкуру деруть...

— А чому ж ви не прикликали меншого сина Ярославового Олега, коли Володимир показався ледачий — ?

— Не було згоди на це, у нас, між боярами. Частина боярів не злюбила Олега, хоч добрий господар з нього був, в батька Осмомисла вдався, точнісінький батько, а що за голова! го! го! го! Була би радість з ним, бо розум великий мав, як батько. А що ж? не злюбили його, не був шлюбним сином князя з законної жінки...

— Та це правда, відповіла княгиня, а що ж Володимир, чи вже справді такий ледачий був? — га!

— Так, княгине, не можна було його терпіти на престолі. Змовлявся з Ляхами, то з Мадярами проти нас, жінку відіпхнув від себе, а взяв собі якусь попадю й невінчаний з нею сидів, віддавався пянству, як Юрій у Києві, велику соблазнь у Галичі творив, аж вкінці самі Мадяри його вигнали, а нас страшно мучать, ... людей убивають, дворища підпаляють!...

— Га, як так, то горе у вас, — сказала княгиня.

— Горе у нас княгине, велике горе, і не буде добра, доки чужинці над нами знущати ся будуть, сказав Судиславич.

— Горе наше скінчилосяби, княгине, якби ваша милість хотіла нам прийти у поміч. —

— Якто я-?, сказала здивована княгиня?

Посли подивилися на молоденького князенка, і сказали:

— Надія на вас, милостива княгине, така, якби ви післали нам свого князенка до нас на княження. Йому самотньому належитья поправді галицький стіл, ддятого, що батько його княжив у нас і мав більші права до нашого стола, як старший син перемиського Ростислава... Господь карає нас за гріхи наші, за гріхи наших предків, що допустили до такої кривди. Сьогодні ми хочемо направити цю кривду, і приїхали іменем всіх галицьких боярів перепросити вас, княгине, за кривду, яку зробили ми вашому чоловікові й вашій дитині, і просимо його до нас на княження...

— Гірка це просьба, тепер як у вас на золотокванім престолі сидить маляр і знущається над вами. — Ви тепер просите... Нагадали собі в нещасті.

— Саме в нещасті, княгине, поможи нам в нашій біді... В нещасті пізнали ми кривду, хочемо її направити, бачимо, що Господь нас карає за кривду. Дозволь княгине свому синові до нас на княження. Видно, що Господь цього хоче, щоби ми направили кривду, інакше Галич цілком пропаде, змарніє... Чужинці поневолять нас, пропаде золотокванний престіл, пропаде слава Галича! — пропаде «достояніє» батьків і дідів твоїх, княгине...

Княгиня задумалася, сльози блиснули їй в очах. Вона сказала:

— Князенко ще молоденький, щойно 15 літ йому, у нього маленький полк, не цілих 200 воїв.

— Мамо! треба Галич рятувати! Ти мені так багато про Галич розказувала, так багато про Сянік, про твою Лемківщину, треба їм допомогти, мамо, треба їх рятувати! — сказав палко молоденький князенко.

— Я казала вам, що в нього малий полк.

— Милостива княгине! Хай лише князенко зявиться під Галичем зі своїм полком, всі Галичани перейдуть на його сторону, на це Бог нам свідком і святий хрест.

— — — — —  
На другий день княгиня Горислава подякувала смоленському князеві Ігореві Святославичеві за хліб-сіль...

Молодий князенко сів на білого коня, і на чолі свого полку відїхав до батьківського Звенигорода...

### XXVIII.

Князенко Ростислав Іванович не гаяв часу. Очі його горіли жадобою слави. Душа бажала добути Галич, дідицтво своїх предків...

Їхав чимскорше на білому коні, освободити батьківщину з рук диких Мадярів, що в наших церквах тримають свої коні, що збещують сестри його мами, такої доброї мами...

— Їхав помстити кривду своєї мами, яку Мадяри в молодості пірвали з дому батьків і хотіли зневажити її, забрати в полон. Їхав чимскорше побачити рідні сторони своєї мами, дорогу Лемківщину, про котру мама так багато йому розказувала. Хотів помолитися в тій монастирській церковці, де його мама молилася як була молоденька така, хотів побачити дворище діда, де мама так



завзято від поганих мадярів боронилася. Князенко їхав чимскорше, щоби стати твердою ногою на рідній землі. Наперед заглянув до свого рідного Звенигорода, де побачив денне світло, і де мама колисала його, де співала при колісці лемківські пісні. Хотів побачити це місце, звідки мусів на руках дорогої мами тікати світами...

Князенко відітхнув у Звенигороді повною груддю. Тут старі Звенигородці витали його приязно, щиро, розказували про його батька. Пізнали маму, прийняли свою княгиню і не хотіли пустити від себе. Тут князенко відітхнув свіжим воздухом, тут найшов першу поміч для завершення своїх плянів. Звенигородці до тижня сформували йому другий полк воїв, з якими потягнув під Галич... Князенко спішився. Очі в нього вогнем горіли, хотів соколом стати під Галичем... Там всі ждуть його, всі Галичани отворять брами, перейдуть на його сторону, бо присягали на хрест!...

Князенко поспішав чимскорше, рідний воздух наповняв груди, додавав крил, сили... Чотирнадцятого дня після виїзду зі Смоленська станув князенко під Галичем. Два полки в 400 воїв біля нього...

В Галичі велика радість — в городі втіха, бють в дзвони, дякують Всевишньому за правовірного князя... Багато воїв і людей через заборолу прилетіло до князенка, ночами... Замітили це Мадяри. Замкнули город, вивезли закладників, стягнули полки з дальших сторін... Ночами переходили Галичани на сторону князенка, з яких набрався третій невеличкий полк, 200 воїв.

Почалася боротьба під Галичем.

Молодий і гарячий князенко виступив з трьома полками проти двічі численішого ворога! —

Вірив, що хоробрістю і посвятою переломить малярські полки, а галичани побачивши його відвагу перейдуть всі на його сторону, як присягли.

Закипіла страшна боротьба на мечі. Князенко доказував чудес хоробрости, де вдарив мечем, там відлітала голова. Його вої здавалися непобідимі. Ціле побоєвище устелили малярськими трупами, з котрих зробили оборонний вал. Із за цього валу пускали на ворогів калені стріли без упину. Проти горстки непобідимих князенкових воїв, малярі випровадили з города свіжі полки, які почали окружати князенка.

Вірні приятелі, що ще служили його батькові, остерігали князенка, щоби не вдавався в нерівний бій, бо побачили, що Галичани не додержали слова і не перейшли всі, як обіцяли і присягли, на його сторону! Навіть деякі, що були вже в його полку, побачивши нерішучість по стороні братів і перевагу по стороні малярів, вернулися тайком в ночі домів, вимавляючися тим, що у них рідня заложниками у Малярів, у того брат, у того сват! — Мала тільки горстка характерних Галичан, що присягала на святий хрест, остала вірна князенкові...

Князенко озлобився страшно на невірних Галичан! Його молоденька душа перший раз в житті пізнала підлоту людської душі. Це його страшно заболіло. За намовою вірних приятелів, щоби вицофався з нерівного бою поки час, князенко в обуренні сказав: ... ажъ локлять головы моея, да Богъ сѣдитъ имъ и тотъ святий крестъ евоже ко мнѣ

цїлювали, а азъ не хочу блядити къ чужїмъ землї, но хочу головѣ своєю положити къ отчинї своєй<sup>1)</sup>)... і в одчаю кинувся в середину неприятельських полків, де закипіла знову страшна боротьба. Мечі вдарили об мечі, у воздуху чути було запах теплої крови. Трупы з обох боків стелили побоєвище. Стогін раниених розлягався у воздуху, а князенко з останньою горсткою своїх хоробрих воїв сильним наступом почав ломити малярські полки... Не хочу къ чужїмъ землї, — повтаряв князенко — но хочу головѣ своєю... в тїм несподівано, копїйним ударом малярського воя, захитався князенко на конї і повалився на землю... — положити къ отчинї своєй...

Переремученї князенкові вої впали з сил, їх окружено...

Скривавленого князенка, ледви живого доставили Малярї до Галича...

Ця подїя зворушила до глибини душі вірних йому Галичан. Вони силою вирвали його з рук жорстоких малярських воїв і оголосили прилюдно своїм князем...

Народ в Галичі станув також по сторонї князенка Ростислава, і оголосив його своїм князем...

Все населення хопило за мечі, і жорстоко покарало Малярїв, вигнавши їх за мури міста. В Галичі настала велика радість, раненого князенка посадили на золотокованім столї.

Однак Малярї не дали за вигране...

<sup>1)</sup> Іпат. Літ.

За кілька тижнів впровадили під мури города свіжі полки і облягли замкнений город...

Заграли метавки, заворкотіли праці, каміння летіло на дахи міста, калічило людей і воїв, які без сильного проводу почали падати духом... і в кривавім завзятім бою уступили з мурів города...

Після двох тижнів безнастанніх боїв дикі Мадяри вдерлися до города, і підступили під княжий замок, де лежав ранений князенко, який стогнав з болю, і заохочував братів до витривалої оборони. Він вірив сильно, що станеться якесь чудо, що всі Галичани зеднаються, перестануть сваритися а стануть, як один муж разом до оборони своєї вітчизни, до оборони своєї незалежности. Наступить якийсь всенародній зрив, і Галичани виженуть ворога. Очі його палали вогнем, хотів вставати, хапав за меч, а голова опадала на подушки, гарячка змагалася, князенко почав маячити...

Раз-ураз будив його брязк мечів, зойк раних на дитинці.

— Браття рятуйтеся! — крикнув князенко.

— Бийте Мадярів! — По чім склонив голову на подушки і став маячити:

— Мамо! далеко Галич?

— Мамо! заспівай мені лемківської пісні...

В тій хвилині, під сильними ударами мадярських топорів вивалено замкові двері, звані царськими воротами...

Дикі Мадяри вдерлися до княжого терему, де мусли здобувати кожную гридницю з осібна, яких боронили отроки. По трупах отроків і деяких боярів, що боронили приступу до гридиці хорого князенка, вивалили двері і вдерлися до середини,

Вірні дружинники обступили хорого князенка, і на Бога просили зі сльозами в очах лишити хорого в спокою. Розлючені Мадяри не мали милосердя. Вирвали з рук дружинників хорого князенка, ... и приложивше зельє смертное къ ранамъ его, и съ того ѿмре, и положиша его въ манастирѣ ко церкви святого Іоанна <sup>1)</sup>

— — — — —  
 Так віддав життя своє за рідну землю останній князь з дому Ростиславичів...

Варт ліпшої долі!  
 Незгода його згубила!  
 Не було єдності в народі.

### XXIX.

Княгиня Горислава, довідавшись про смерть свого одинака, заридала:

— Боже! Мій Боже! за що мене саму на тім світі оставив!

— За що відібрав мені дитину?

— Чому караєш мене так страшно?

— Боже! де моя потіха?

— Чому я не маю права нею потішитися?

— Боже мій! що зробив Ти зо мною?

Вона впала непритомна на долівку у своїй келії.

— — — — —  
 Коли монахині довели її до притомности, бігала як шалена по своїй келії, ломила руки, прикладала долоні до розпаленої голови... Всі думали, що зійде

<sup>1)</sup> Іпат. Літ.

з розуму... Що хвилини ставала перед Розпяттям і кричала:

Боже мій, Боже, де моя дитина? Де мій Ростик? Чому він не нажився на світі?... Боже, мій Боже, чому пожалував Ти йому цього сонця? і в такій молодості забрав його собі... Ти таких мільони маєш, і ще Тобі його захотілося.

Чи він Тобі був так милий, як мені?...  
А може — ?!

Га! як так Боже!  
Хай будеть Воля Твоя Свята!...

Ти мудрійший від мене!

Хай будеть Воля Твоя, .. княгиня схилила голову до землі і молилася...

### XXX.

Поволеньки княгиня приходила до себе успокоїлася, але не зовсім...

Бували хвилини, що жалілася Богові на свою кривду.

Бували хвилини, що на цілий голос кричала: — Боже! Боже! Нащо забрав мені Ростика? Віддай мені його бодай на мінуту, а я Тобі знову його зверну... Хай на хвилину прийде до мене, і скаже як йому у Тебе, Боже! Як добре йому там, я зверну його Тобі Боже!

Бували хвилини, що княгиня вибігала з монастиря і летіла десь у далекий світ. Відтак схаме-

нулася, вертала до своєї келії, ставала перед Розп'яттям і молилася голосно: — Хай буде Воля Твоя...

Не видержала довго у звенигородському монастирі...

Подяжувала за хліб-сіль і поїхала з сестрою Служебницею на свою Лемківщину...

— Їду до дому, до свого батька, до своєї рідні...

Там буде мені краще, там присниться мені моя найдорожча дитина...

Бувайте здорові сестрички, не згадуйте лихим словом, ви бачили, що я нещаслива... Ви бачите, що мене тяжко Бог покарав...

Їду в рідні сторони — може легше стане.

— Де мій друг? — де Яр-Бусович, немає... немає... — не чує — яка я нещаслива...

Їду на рідну Лемківщину, там мене прийме моя рідна сторона...

### XXXI.

Княгиня спішила чимскорше у свої рідні сторони... Їй здавалося, що там покине її журба найбілього серця...

Упаду лицем на рідну землю, приложу розпалене серце до батьківської землі, і мені легше стане.

Вечоріло, коли княгиня злізла з сестрою служебницею з підводи перед домом своїх батьків...

Тут пригадала собі свою боротьбу з мадярськими воями...

Вбігла до дворища батьків, перебігла всі кімнати, увійшла до пекарні, де застала службу:

— А деж господар дому, запитала.

— На молитві в церкві.

Княгиня побігла до церкви. Ішла поволі під гору, звільнила кроку і станула...

— Тут за мною гнали мадяри, тут я втікала, на дзвіниці сховалася... На дзвіниці боронилася дрючками, от в тім кутку... Княгиня задумалася...

Пішла до церкви, в якій блимало слабеньке світло...

Тихо в Божім домі...

Перед образом Спасителя стоїть якийсь монах з сивою бородою і читає в голос псалми.

— Сердце чисто созижди во мні Боже, и дух прав обнови в утробі моей.

— Боже мій! чи жби то голос мого батька, сяніцького воеводи?

Княгиня приступила блище, прислухалася голо-сові в словах:

— Жертва Богу дух сокрушен, сердца сокрушенна і смиренна Бог не уничижит...

Пізнала голос батька, приступила блище. — Довга ряса, сиве волосся по плечах.

— Батеньку золотий, то ви?!

Монах подивився, і закаменів... псалтиря упала з рук на землю.

— То ти Славо моя!

— Я батеньку... і впала йому до ніг.

Монах підніс доню і поцілував в чоло... і сказав:

— Нині отпускаєши раба твого владико... Тішуся дуже, доню моя, що після тяжкого життя вернула до дому батька, да будет імя Господне благословенно... ходім до дому нашого.

— Де мати моя, найдорожча мама!?

— Умерла того дня, коли князь Володимирко. Тоді я зложив уряд сяніцького воеводи, постригся



в Сяноці, і відтого часу тут ігуменую на своїм ґрунті, між своїми людьми... на рідній землі...

\* \* \*

Княгиня Горислава пішла за приміром свого батька... Постриглася в Сяноці, вивінувала своїм коштом жіночий монастир, де по кількох роках стала ігуменею.

Вона вивінувала також монастирі в Теребчі, Межиброді й Загірю, збудувала церкву в Лішні<sup>1)</sup>. В Сяноці заложила діточий захист і занялася вихованням українських дітей, яких накликувала до згоди і єдності, до любови свойого народу обряду й церкви.

— Памятайте діти, казала щоденно княгиня: Незгода і сварня, це найбільші вороги нашого народу.

Праця над вихованням українських дітей була найбільшою осолодою її життя.

Очевидці розказували, що після її смерти, діялися чуда на її гробі.

\* \* \*

В рік після смерти княгині Горислави зявився в Сяноці, старий лицар з сивою бородою. Замешкав біля церкви св. Івана<sup>2)</sup> в домі багатого міщанина кожемяки Порфїря Сеха. В своїм мешканні перебував мало. Зимом і літом цілими днями ходив по всіх церквах, або сідав на рундуку замку князя Воло-

<sup>1)</sup> В цих місцевостях були в старині монастирі, і в Лішні нині спольонізованім селі була церква, з якої дзвони є до нині в Межиброді (див: Записки Н. Т. Ш. том 149 стор. 101).

<sup>2)</sup> Нині: Plac sw. Jana.

дара, і вдивлявся в околичні пасма прегарних карпатських гір. Часами в погідні дні виходив на Сторожню<sup>1)</sup> і там сидів годинами, звернений лицем на Білу Гору і думав свою думку. Найчастіше молився в монастирській церкві<sup>2)</sup>, де княгиня Горислава була ігуменею, з відси виходив на цвинтар, і сідав біля гробу княгині, і думав годинами, вслухувався в шум поблизьких дерев...

Так сходили йому дні за днями, рік за роком...

Часом зникав десь з Сянока... ніхто не знав, де він подівався...

Раз тільки перед старим церковним дідом вговорився, що був у Вуличі, ходив молитися за своїх батьків Бусовичів, похоронених біля монастирської церкви...

В кілька літ пізніше знайдено його мертвого на гробі княгині Горислави...

— При нім найдено грамоту; він просив, щоби його похоронено біля ігумені Горислави, з котрою виховався і для котрої ціле життя терпів. Любив її...

<sup>1)</sup> Нині: góra Mickiewiczza.

<sup>2)</sup> Нині: kościółek Franciszkanów.

КІНЕЦЬ.

Писано в Лішні в місяцях липні і серпні 1934 р.

